

ლია გიგაური, გიორგი გახელაძე,
მაკა ფერაძე, გიორგი მშვენიერაძე

სამართლებრივი კულტურა

მასწავლებლის და პოლიციელის დამხმარე
სახელმძღვანელო

თბილისი
2015

Government of the United States

PH international
ADVANCING SOCIETIES, CONNECTING PEOPLE

წინამდებარე სახელმძღვანელო შეიქმნა საქართველოს სამართლებრივი განათლების პროგრამის (GLSP) ფარგლებში, რომელიც 2008-2013 წლებში განხორციელდა ორგანიზაციის PH International მიერ აშშ-ს სახელმწიფო დეპარტამენტის ანტინარკოტიკული და სამართალდამცავ ორგანოებთან ურთიერთობის საერთაშორისო ბიუროს დაფინანსებით.

PH International ამერიკული არასამთავრობო ორგანიზაციაა, რომელსაც სხვადასხვა საზოგადოებებთან, სამთავრობო სტრუქტურებთან და კერძო კომპანიებთან ურთიერთობის 25 წლიანი გამოცდილება აქვს. იგი ხელს უწყობს ქვეყნებს შორის კულტურული ღირებულებების გაზიარებას, ძლიერი დემოკრატიული პრინციპების მქონე საზოგადოებების შექმნას.

PH International-ის მიერ განხორციელებული პროგრამები ორიენტირებულია თანამონაწილეობითი მმართველობისა და აქტიური, სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებაზე.

ორგანიზაციის შესახებ დამატებითი ინფორმაციისთვის მიჰყევით ბმულს: www.ph-int.org

წიგნის ავტორები: ლია გიგაური, მაკა ფერაძე, გიორგი გახელაძე,
გიორგი მშვენიერაძე

დიზაინერი: ნატა ნოზაძე

რედაქტორი: რიტა ბაინდურაშვილი

პროგრამის ხელმძღვანელი: თინათინ ეპანოიძე

©

PH ISBN 978-9941-0-5073-2

შინაარსი

შესავალი.....	4
ზოგადი განათლების ეროვნული მიზნები.....	5
„სამართლებრივი კულტურის“ სასწავლო კურსის შესახებ.....	6
როგორ უნდა დაიგეგმოს გაკვეთილი?.....	13
პოლიციელის და მასწავლებლის სამახსოვრო.....	14
გაკვეთილების გეგმები და სცენარები.....	16
თემა 1 – შესავალი „სამართლებრივი კულტურაში“.....	16
თემა 2 – არასრულწლოვანი და კანონი.....	23
თემა 3 – ძალადობა	29
თემა 4 – მავნე ჩვევები	34
თემა 5 – ორგანიზებული დანაშაული.....	36
თემა 6 – ადამიანის უფლებათა დაცვის საშუალებები.....	40

შესავალი

სკოლის მოსწავლეთა სამართლებრივი განათლება მოზარდებში მონაწილეობითი დემოკრატიის ბუნებისა და სამართლებრივი პრინციპების შესაბამისი ცოდნის, უნარ-ჩვევების და ფასეულობების განვრცობას ემსახურება. სამართლებრივი აღზრდა-განათლების შედეგი უნდა იყოს თავისუფალი, დამოუკიდებელი, ჰუმანური, მაღალი მართლშეგნების მქონე კანონმორჩილი პიროვნების ჩამოყალიბება. ასეთი პიროვნება დაიცავს როგორც საკუთარ, ისე სხვების უფლებებსა და ღირსებას, საყოველთაოდ აღიარებულ წესებს, შეასრულებს დაკისრებულ მოვალეობებს, პასუხისმგებლობას აიღებს საკუთარ ქმედებაზე ოჯახის, თემის და მთლიანად საზოგადოების წინაშე.

სკოლებში „სამართლებრივი კულტურის“ კურსის დანერგვა განიხილება როგორც მოსწავლეების სამართლებრივი განათლების საფუძველი. მისი მიზანია მოზარდებში სამართლებრივი ცნობიერების ამაღლება, რომელიც წესრიგისა და კანონდარღვევების, მავნე ჩვევებისა და ძალადობის მიმართ სწორი დამოკიდებულებების ფორმირებას დაეფუძნება. კურსის მიზანია, **საფუძველი ჩაეყაროს მოზარდებში სამართლებრივი კულტურის ფორმირების პროცესსა და კანონის უზენაესობის აღიარებას.**

„სამართლებრივი კულტურის“ სასწავლო კურსი ისეა დაგეგმილი და აგებული, რომ მოსწავლეებმა გააანალიზონ საკანონმდებლო მოთხოვნების და მათ გარემოში არსებული რეალობის ურთიერთშესაბამისობა, არსებულ პრობლემებში გაერკვნენ, შეაფასონ მათი გამომწვევი მიზეზები და მოსალოდნელი შედეგები, დაფიქრდნენ გადაჭრის გზებსა და ამ პროცესში საკუთარ პასუხისმგებლობაზე, მიღებული ცოდნა ცხოვრებაში გამოიყენონ. გაკვეთილებზე სამართალდამცველთან კომუნიკაციისა და სახელმძღვანელოდან მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე სრულად და მართებულად განახორციელონ ასაკის შესაბამისად კანონით მინიჭებული უფლებები და დაკისრებული მოვალეობები.

ზოგადი განათლების ეროვნული მიზნები

საქართველოში ზოგადი განათლების სისტემა მიზნად ისახავს ეროვნული და ზოგადსაქართველოური ღირებულებებით აღჭურვილი, თავისუფალი პიროვნების ჩამოყალიბებისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნას.

ამასთან ერთად, განათლების სისტემის მიზანია, განუვითაროს მოზარდს გონებრივი და ფიზიკური უნარ-ჩვევები, მისცეს საჭირო ცოდნა, გააცნოს ჯანსაღი ცხოვრების წესი, ჩამოუყალიბოს ლიბერალურ და დემოკრატიულ ღირებულებებზე დამყარებული სამოქალაქო ცნობიერება და ოჯახის, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს წინაშე საკუთარი უფლებამოვალეობების გაცნობიერებაში დაეხმაროს.

საქართველოს ზოგადი განათლების სისტემაში მიღებული გამოცდილების საფუძველზე მოზარდმა უნდა შეძლოს:

ა) ქვეყნის ინტერესების, ტრადიციებისა და ღირებულებების მიმართ საკუთარი პასუხისმგებლობის გააზრება:

სასკოლო განათლებამ უნდა განუვითაროს მოზარდს უნარი, სწორად განსაზღვროს საკუთარი ქვეყნის სახელმწიფოებრივი, კულტურული, ეკონომიკური და პოლიტიკური ინტერესები, მისცეს მას სასიკეთო გადაწყვეტილებათა მიღებისა და აქტიური მოქმედების შესაძლებლობა;

ბ) ბუნებრივი გარემო პირობების შენარჩუნება და დაცვა:

მოზარდმა უნდა იცოდეს, რა ბუნებრივ გარემოში ცხოვრობს, რა ზიანი შეიძლება მიაყენოს გარემოს ადამიანის ამა თუ იმ საქმიანობამ, როგორ შეინარჩუნოს და დაიცვას ბუნებრივი გარემო;

გ) ტექნოლოგიური თუ სხვა ინტელექტუალური მიღწევების ეფექტიანად გამოყენება; ინფორმაციის მოპოვება, დამუშავება და ანალიზი:

დღეს, როდესაც ადამიანისათვის მისაწვდომია დიდი მოცულობისა და სხვადასხვა შინაარსის ინფორმაცია, მისი ეფექტიანად გამოყენების უნარი სასიცოცხლო მნიშვნელობას იძენს. მოზარდს უნდა შეეძლოს, მოიპოვოს ინფორმაცია, შეაფასოს ის შინაარსის, დანიშნულებისა და ხარისხის მიხედვით, განსაზღვროს დასახული მიზნების გამოყენების ფორმები; ყოველდღიური ცხოვრების, მუშაობის, ინტელექტუალური თუ სულიერი მოღვაწეობის პირობების გასაუმჯობესებლად ეფექტიანად გამოიყენოს ტექნოლოგიური მიღწევები;

დ) დამოუკიდებლად ცხოვრება, გადაწყვეტილების მიღება:

სასკოლო განათლებამ უნდა განუვითაროს მოზარდს პირად, ოჯახურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში დამოუკიდებელი გადაწყვეტილებების მიღების უნარ-ჩვევები;

ე) იყოს შემოქმედი, თავად შექმნას ღირებულებები და არ იცხოვროს მხოლოდ არსებულის ხარჯზე:

სასკოლო განათლებამ უნდა უზრუნველყოს მოზარდის იმ უნარ-ჩვევების განვითარება, რომელიც საშუალებას მისცემს მას, უკვე არსებული გამოცდილება და მიღწევები ახალი მატერიალური, ინტელექტუალური თუ სულიერი ღირებულებების შესაქმნელად გამოიყენოს;

ვ) საკუთარი შესაძლებლობებისა და ინტერესების უწყვეტი განვითარება მთელი ცხოვრების განმავლობაში და მათი მაქსიმალური რეალიზება როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე მის საზღვრებს გარეთაც:

სასკოლო განათლებამ მოზარდს უწყვეტი განვითარების, მთელი ცხოვრების განმავლობაში ახალი ცოდნისა და ჩვევების დამოუკიდებლად შეძენის უნარი უნდა ჩამოუყალიბოს, რათა შეძლოს საკუთარი შესაძლებლობებისა და სულიერი მიდრეკილებების ადეკვატურად განსაზღვრა და ამის მიხედვით საზოგადოებრივ ცხოვრებაში საკუთარი ადგილის დამკვიდრება;

მოზარდი მზად უნდა იყოს მომავალი განათლებისა და შრომითი საქმიანობისათვის არჩევანის გასაკეთებლად.

ზ) კომუნიკაცია ინდივიდებთან და ჯგუფებთან:

სასკოლო განათლებამ საზოგადოების მომავალ წევრებში ზოგადი საკომუნიკაციო უნარ-ჩვევების განვითარება უნდა უზრუნველყოს (წერა, კითხვა, მეტყველება, მოსმენა), ასევე საორგანიზაციო და ჯგუფური მუშაობის ჩვევები, მათ შორის მათშიც, ვისთვისაც საქართველოს სახელმწიფო ენა მშობლიური არ არის;

თ) იყოს კანონმორჩილი, ტოლერანტი მოქალაქე:

დღევანდელ დინამიკურ, ეთნიკურ და კულტურულად მრავალფეროვან სამყაროში საზოგადოების ფუნქციონირებისათვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ურთიერთ-პატივისცემის, ურთიერთგაგებისა და ურთიერთშემეცნების ჩვევები. სკოლამ უნდა გამოუმუშავოს მოზარდს ადამიანის უფლებების დაცვისა და პიროვნების პატივისცემის უნარი, რომელსაც იგი საკუთარი და სხვისი თვითმყოფადობის შესანარჩუნებლად გამოიყენებს.

მოზარდს უნდა შეეძლოს ადამიანის არსებითი უფლებების შესახებ მიღებული თეორიული ცოდნის განხორციელება და ამ პრინციპებით ცხოვრება.

„სამართლებრივი კულტურის“ სასწავლო კურსის შესახებ

პროგრამის მიზანი

„სამართლებრივი კულტურის“ პროგრამა მოზარდების კანონთან დაახლოვებას – მათ კანონმორჩილ მოქალაქეებად აღზრდას, სამართლებრივი ცნობიერების განვითარებას ემსახურება. ამიტომ ის შეგვიძლია განვიხილოთ როგორც პრევენციული მექანიზმი, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს მართლსაწინააღმდეგო ქმედებებისაგან საზოგადოების, განსაკუთრებით კი, მოზარდების დაცვა. სასწავლო კურსის ამოცანაა, დაანახოს მოზარდებს, თუ როგორ იცავს კანონი არასრულწლოვნის ინტერესებს და უფლებებს, რა პასუხისმგებლობას აკისრებს მას საზოგადოებრივი უსაფრთხოებისა თუ წესრიგის დარღვევის შემთხვევაში.

ვისთვის არის კურსი განკუთვნილი?

კურსი გამიზნულია უფროსკლასელთათვის, როდესაც მოზარდთა ასაკი, ინტერესები, ცხოვრების სტილი, კოგნიტური და ფსიქო-ემოციური განვითარება მათთან მართლშეგნების ფორმირებაზე სერიოზული მუშაობის დაწყების საშუალებას იძლევა.

ასეთი კურსის შეტანა სასურველია მე-9 კლასში, ვინაიდან ეს განსაკუთრებული ასაკია. სოციალურ პედაგოგიკასა და პედაგოგიურ ფსიქოლოგიაში მოზარდობის ასაკი გამორჩეული ყურადღების ობიექტს წარმოადგენს, რადგან ის პიროვნების განვითარების გადამწყვეტ ეტაპს (გარდატეხას) უკავშირდება. ფსიქოლოგების ნაწილი ამ ასაკს კრიზისულს უწოდებს. ზოგი კი თვლის, რომ ეს მშვენიერი, მაგრამ ძალიან რთული პერიოდია.

იმ წინაპირობათა შორის, რომელიც მოზარდობის ასაკის სიძნელეებს ინვესს, ყველაზე მნიშვნელოვანია ფსიქო-ბიოლოგიური ფაქტორი (სქესობრივი განვითარება, სწრაფი ზრდა), სოციალური ფაქტორები – გართულებული კომუნიკაცია, გამონვეული ინტენსიური ხასიათობრივი დარღვევებით და პიროვნული ჩამოყალიბების შეუსაბამო ურთიერთობები (უფროსებთან, მშობლებთან, მასწავლებლებთან). ამ მიზეზების გამო მოზარდი იმპულსური ხდება, მისთვის დამახასიათებელია განწყობის ხშირი ცვლა, ჩხუბი თანატოლებთან, მსჯელობის კატეგორიულობა. ის ხდება უფრო მგრძობიარე, უმდაფრდება საკუთარი ღირსების შეგრძნება, ისწრაფვის, გახდეს უფროსების თანასწორუფლებიანი პარტნიორი, რაც ხშირად კონფლიქტებს ინვესს გარშემომყოფებთან. ოჯახში კონფლიქტის მიზეზი

ხშირად ხდება მათდამი უფროსების დამოკიდებულება, რადგან ისინი მოზარდის ფიზიკური და ფსიქიკური ცვლილებების პროცესში მხოლოდ მის ნეგატიურ მხარეებს ხედავენ. ასეთ დროს მოზარდები მშობელზე მეტ მნიშვნელობას თანატოლებთან ურთიერთობას ანიჭებენ. ამ ურთიერთობის რეგულირება მათი ცხოვრების ყველა დანარჩენ მხარეს განსაზღვრავს. მათთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი თანატოლთა წრეში საკუთარი როლის განსაზღვრაა: მეგობრის, ლიდერის, ან მცოდნის, „მაგარის“ პოზიციის დაკავება. თუ მოზარდი თანატოლთა წრეში აღიარების მოპოვებას ვერ ახერხებს, მას თვითშეფასება უქვეითდება. თანატოლების მხრიდან მუდმივი ზეწოლის, ოჯახში სიმკაცრის, სკოლაში გაკიცხვისა და უფლებების შეზღუდვის გამო ის გარიყული, დეპრესიული, ემოციურად არამდგრადი და ფეთქებადი ხდება. მისი აკადემიური მოსწრება ქვეითდება.

ურთიერთობის მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად მოზარდი თანამოაზრეებს სხვაგან ეძებს. ის ეკედლება რომელიმე ჯგუფს, იჩენს საეჭვო მეგობრებს, იწყებს თამბაქოს მოწევას, ალკოჰოლისა და ნარკოტიკების მოხმარებას. მათთან ერთად დანაშაულის ჩადენით „პოზიციებს იმყარებს“.

ჩამოთვლილი პრობლემებიდან გამომდინარე, მოზარდი ამ ასაკში ყველაზე დაუცველია ისეთი საფრთხეების მიმართ, როგორცაა ნარკოტიკები, ტოქსიკომანია, კომპიუტერზე დამოკიდებულება, აზარტული თამაშები, დანაშაულში, კონფლიქტებში ჩართვა. აღნიშნულ სიტუაციებში ხშირად ის საჭირო ინფორმაციის, ჩვევებისა და მხარდაჭერის გარეშე აღმოჩნდება ხოლმე.

წინამდებარე კურსი საჭირო და მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მიწოდებით დაეხმარება მათ გადაჭრან საკუთარი პრობლემები, უპასუხონ შეკითხვებს, რომელიც აწუხებთ, გადააფასონ პრიორიტეტები, დაფიქრდნენ როგორც საკუთარ, ისე თანატოლების პრობლემებზე, გააცნობიერონ სამართლებრივი პასუხისმგებლობის არსი და საფრთხე. მიღებული ცოდნა კი შემდგომში სამართლებრივი კულტურის დამკვიდრების პროცესში აქტიური როლის შესრულებაში გამოადგებათ.

კურსის თავისებურება

სასწავლო კურსს მასწავლებელთან ერთად პოლიციელი წარმართავს. სწავლების ასეთი ფორმა მიზანშეწონილია, რადგან საშუალებას აძლევს მოზარდს, განსახილველ სამართლებრივ საკითხებთან დაკავშირებით კომპეტენტური პასუხები მიიღოს.

კურსის მიზანი მიღწეული იქნება, თუ ის მოსწავლეებს ადამიანებთან სამართლიანი მოპყრობისა და საზოგადოების მიმართ ტოლერანტული და კანონიერი დამოკიდებულების მნიშვნელობასა და უპირატესობაში დაარწმუნებს.

სასწავლო კურსის შედეგი იქნება სამართლებრივი საკითხების შესახებ მოზარდების მეტად გათვითცნობიერება; მოსწავლეებს, მასწავლებლებსა და სამართალდამცველებს შორის ნდობის ჩამოყალიბება, რაც მოზარდებში კანონის უზენაესობის აღიარებისა და საზოგადოებაში სამართლებრივი კულტურის ფორმირების პროცესს ჩაუყრის საფუძველს.

კურსის ბოლოს მისაღწევი შედეგების ინდიკატორები:

მოსწავლე აცნობიერებს სამართლებრივი კულტურის არსს;

მოსწავლეს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში წესრიგისა და კანონის დაცვის უპირატესობების დასაბუთება შეუძლია; ხსნის, თუ რატომ ევალუება პიროვნებას კანონის დაცვა; ასახელებს იმ საშიშროებას, რომელიც არაკანონიერ მოქმედებას მოსდევს; ასაბუთებს, თუ რატომ არის საჭირო საზოგადოებაში კანონიერების კულტურისა და კანონის უზენაესობის დამკვიდრება; მსჯელობს, თუ როგორ ემუქრება დანაშაული საზოგადოებრივ ღირებულებებს, მის ინსტიტუტებს, კანონიერების კულტურას;

მოსწავლე ცდილობს, იყოს კანონმორჩილი, სამართლიანი, ტოლერანტი, მონესრიგებული; ცდილობს, მშვიდობიანად გადაჭრას კონფლიქტები; დისკუსიის დროს მაგალითად მოჰყავს წესები და კანონები, რომლებიც მის ასაკს და ზნეობრივ ღირებულებებს შეესაბამება, ასევე ასაბუთებს საკუთარ პოზიციას, როდესაც ისინი მისთვის მიუღებელია;

მოსწავლე განსაზღვრავს კანონიერების დამკვიდრების ხელშემწყობ პირობებს, რომლებიც დაეხმარება როგორც მას, ასევე საზოგადოებას, სამართალდარღვევების თავიდან აცილებაში.

სახელმძღვანელოს ფორმატი

სახელმძღვანელო ისეა აგებული, რომ მრავალმხრივი მიდგომით ეფექტურად წარმოაჩინოს პროგრამა „სამართლებრივი კულტურა“. ის მოსწავლეებს სამართლის არსისა და მიზნების სწორად აღქმაში დაეხმარება.

სახელმძღვანელოში სამართლებრივი საკითხები დაწერილია მარტივი, მოსწავლისათვის გასაგები ენით, ლაკონურად.

სახელმძღვანელოს ყველა თემა, გარდა მოდელირებული გაკვეთილებისა, შეიცავს რუბრიკებს:

მთავარი თემა – საინტერესო და მნიშვნელოვანი ინფორმაცია საკითხთან დაკავშირებით;

ლექსიკონი – განმარტავს ტექსტში გამოყენებულ სამართლებრივ ტერმინებს;

გაეცანით წყაროებს – გაეცნობით კანონებს, რომლებიც სიტუაციის სწორად გააზრებასა და სამართლებრივი გადაწყვეტილების მიღებაში დაგეხმარებათ;

სიტუაცია – რუბრიკაში მოთხრობილია შემთხვევა რეალური ცხოვრებიდან;

კითხვები და დავალებები – რუბრიკა „კითხვები და დავალებები“ სიტუაციური ამოცანების უკეთ გაანალიზებაში დაგეხმარებათ;

დისკუსია – შესაძლებლობას მოგცემთ, წიგნში მოცემული თემების ირგვლივ მოსაზრებები ერთმანეთს გაუზიაროთ;

შეჯამება – ერთად შეაჯამებთ თემას.

თემები შინაარსობრივად ისეა აგებული, რომ მოკლე კურსის ფარგლებში მოზარდებს შესაძლებლობა ეძლევათ, არასრულწლოვნებთან დაკავშირებულ კანონებზე მაქსიმალური ინფორმაცია მიიღონ. განსახილველი სიტუაციების ანალიზი მოზარდს დაეხმარება თანატოლების საზოგადოებაში არსებული პრობლემებისა და საფრთხეების სწორად გააზრებაში, მათი ზნეობრივი და გონებრივი შესაძლებლობების მობილიზებაში და იმის შეფასებაში, თუ როდის და რა შემთხვევაშია მოზარდის ქმედება კანონსაწინააღმდეგო.

წინამდებარე სახელმძღვანელო **დამხმარე მასალაა** მასწავლებლებისა და პოლიციელებისთვის, რომელიც შეიცავს მეთოდურ რეკომენდაციებს და პრაქტიკულ რჩევებს მოსწავლეებთან ეფექტურ კომუნიკაციასა და შედეგზე ორიენტირებულ სწავლებაზე. მასში მოცემულია გაკვეთილების გეგმები და სანიმუშო სცენარები, რომელიც ყოველ გაკვეთილზე დაეხმარება, ორიენტირებული იყვნენ შედეგზე და ეფექტიანად წარმართონ სასწავლო პროცესი.

საგანმანათლებლო მასალა ორი ერთეულისაგან შედგება:

- მოსწავლის სახელმძღვანელო;
- მასწავლებლის და პოლიციელის მეთოდური რეკომენდაციების წიგნი.

სწავლების მეთოდები და რეკომენდაციები

„სამართლებრივი კულტურის“ სახელმძღვანელო ისეა დაგეგმილი, რომ თემის შინაარსი, აქტივობები, კითხვები და დავალებები პასუხობს თანამედროვე პედაგოგიკისა და ფსიქოლოგიის მოთხოვნებს, „აღმოჩენების გზით სწავლების“ მეთოდის, ინტერაქტიული სწავლების საგანმანათლებლო მიდგომებს.

მოსწავლე ინტერაქტიული **სწავლების მთავარი სუბიექტი და აქტიური მონაწილეა**. სწავლება მოსწავლის პირად გამოცდილებას, მის თვისებებსა და ცოდნას ეყრდნობა. მოსწავლეებს საჭირო ინფორმაციის შეგროვებას, დამოუკიდებელ აზროვნებას, შეფასებას და დასკვნების გამოტანას ვასწავლით.

კურსის ფარგლებში უნდა შევძლოთ კრიტიკული აზროვნების განვითარება სამართლებრივ საკითხებზე, რაც ნიშნავს მოსწავლეების მიერ ინფორმაციის ყურადღებით გაცნობას, პრობლემის ან კონფლიქტის სხვადასხვა კუთხით განხილვას, დისკუსიას, ფაქტებზე დაფუძნებული დასკვნის გამოტანასა და რაციონალური გადაწყვეტილების მიღებას.

გაკვეთილზე გამოიყენება **აქტიური სწავლების მეთოდები**:

ჯგუფური მუშაობა;

თამაშები;

სიტუაციური სავარჯიშოების განხილვა;

მოდელირებული სავარჯიშოები;

პრეზენტაცია;

დისკუსია;

გონებრივი იერიში.

დისკუსიის მეთოდი მოსწავლეებს კომუნიკაციის, მსჯელობის უნარს უვითარებს. დისკუსიის მეშვეობით შესაძლებელია იდეების, შეხედულებების, მტკიცებულებების ურთიერთგაცვლა ჭეშმარიტების დასადგენად. დისკუსიის სწორი წარმართვისათვის აუცილებელია მისი ორგანიზება და რეგულირება. მონაწილეები უნდა იცავდნენ წესებს, რომლებსაც მასწავლებელთან ერთად თავად ჩამოაყალიბებენ. დისკუსიას რამდენიმე ძირითადი მიზანი აქვს:

- მოსწავლეები ჩავრთოთ საგაკვეთილო პროცესში;
- მივცეთ მათ საკუთარი აზრების გამოთქმის საშუალება.

დისკუსია შედეგიანი რომ იყოს, აუცილებელია, მსჯელობა მხოლოდ შერჩეული თემის ირგვლივ მიმდინარეობდეს. არ უნდა მოხდეს თემიდან გადახვევა. ზოგჯერ მოსწავლეები თემას გადაუხვევენ. მასწავლებელი ეხმარება მათ თემების საინტერესოდ გაშლაში და ზუსტად განსაზღვრულ სადისკუსიო თემებზე მსჯელობაში. მან უნდა დასვას ისეთი შეკითხვები, რომელიც დისკუსიის წარმართვას, თემის გაშლას შეუწყობს ხელს. ყველა მოსწავლეს თავისი აზრის გამოთქმისა და საკუთარი პოზიციის დაფიქსირების თანაბარი საშუალება უნდა მიეცეს.

თემაზე მუშაობისას ეფექტური იქნება, რეკომენდაციების მიხედვით აირჩიოთ მუშაობის ფორმები: **ინდივიდუალური ან ჯგუფური**. მასწავლებელმა თავიდანვე უნდა განუმარტოს მოსწავლეებს მუშაობის ფორმების არსი. ასეთ შემთხვევაში თავიდან ავიცილებთ ჯგუფური მუშაობისას ხმაურსა და ქაოსს.

ჯგუფებში მუშაობა თანამშრომლობის ჩვევის გამომუშავებას უწყობს ხელს. სავარჯიშოების შესრულებისას მოსწავლეები სწავლობენ თანამშრომლობას, ერთმანეთის მოსმენას, სხვისი აზრის გაზიარებას, კრიტიკულ აზროვნებასა და შეფასებას, საკუთარი აზრის გამოთქმას, დასაბუთებას და რაც მთავარია, ერთი და იმავე პრობლემის სხვადასხვა რაკურსით დანახვას. ისინი ფუნქციების განაწილებას, დროის რაციონალურ გამოყენებას ეჩვევიან. ჯგუფური სამუშაოების შესრულებისას ჯგუფი ერთი მაგიდის გარშემო იყრის თავს, სადაც მსჯელობისას ხშირად წარმოიშობა კონფლიქტი. მასწავლებელი გუნდს კონფლიქტის

მშვიდობიანი გზით მოგვარებას სთავაზობს. თუ გუნდი ამას ვერ მიაღწევს, ანუ ვერ იპოვის გამოსავალს, ის სამუშაო პროცესიდან ვარდება.

ჯგუფის შერჩევა სხვადასხვაგვარად ხდება: ჯგუფი შეიძლება შეირჩეს ისე, რომ თითოეულ მათგანში თანაბარი შესაძლებლობების ბავშვები გაერთიანდნენ; შერჩევა შესაძლებელია შემთხვევითი პრინციპითაც, რათა მოსწავლეები შეეჩვიონ უცხო გარემოში ნებისმიერ პარტნიორთან ურთიერთობას. ჯგუფებად დანაწილება ოპერატიულად უნდა მოხდეს (2-3 წთ.). შესაძლოა, მასწავლებელმა თავად დაადგინოს ჯგუფის მუშაობის ზოგადი წესები, მაგრამ უმჯობესია, მუშაობის სისტემის შექმნა ბავშვებს მივანდოთ. ჯგუფი თვითონ აირჩევს, ვინ წარადგენს კლასის წინაშე თავის ნამუშევარს. მასწავლებელი თვალს ადევნებს მოსწავლეების მუშაობას ისე, რომ ბავშვებს არ შეექმნათ შთაბეჭდილება, თითქოს მასწავლებელი ჯგუფის მუშაობაში ერევა. თუ მასწავლებელი თვლის, რომ ჯგუფი საჭიროებს რაიმე განმარტებას ან ჯგუფმა არასწორად გაიგო დავალება, მითითებებს იძლევა.

სამუშაოს დასრულების შემდეგ ჯგუფი ნამუშევრის პრეზენტაციას ახდენს. პრეზენტაცია არის მომზადებული მასალის წარდგენა აუდიტორიის წინაშე.

გონებრივი იერიშის მეთოდი დროის მცირე მონაკვეთში მრავალგვარი იდეის გენერაციის საშუალებას იძლევა. იგი ხშირად წარმოადგენს სხვა სავარჯიშოს ნაწილს. ამ მეთოდის გამოყენება თითოეული მოსწავლისგან ინდივიდუალურ აქტივობას მოითხოვს და საერთო პრობლემის ერთობლივად გადაწყვეტას უზრუნველყოფს.

მასწავლებელი წინასწარ შეარჩევს თემას და შეკითხვის სახით ჩამოაყალიბებს მას. შეკითხვა უნდა იყოს მკაფიოდ ჩამოყალიბებული და მოსწავლეთათვის გასაგები ფორმით მიწოდებული.

ამის შემდეგ მოსწავლეები თავიანთ მოსაზრებებს გამოთქვამენ და პრობლემის გადაწყვეტის გზებს გთავაზობენ. იდეების გენერაციის დროს სასურველია, დავიცვათ შემდეგი პრინციპები:

- მოსწავლეთა მიერ მოსაზრების გამოთქმის დროს დაუშვებელია კამათი, კრიტიკა ან შეფასება. ვიმუშაოთ პრინციპით: ყველა მოსაზრება ღირებულია;
- აზრის გამოთქმა ნებაყოფლობითი და თავისუფალია. მოსწავლეებმა უნდა გამოთქვან მოსაზრებები, როცა თავად მოისურვებენ და არა მაშინ, როცა ამას მასწავლებელი მოითხოვს. იდეა შეიძლება იყოს როგორც ორიგინალური, ისე სხვისი იდეის განვითარების შედეგი;
- მნიშვნელოვანია იდეების რაოდენობა და არა ხარისხი. ხარისხზე მსჯელობა უნდა მოხდეს გენერაციის ეტაპის დასრულების შემდეგ (შეფასების ეტაპი);
- ყველა იდეა უნდა დაინეროს დაფაზე ან დიდ ქალაქზე (მათ შორის, მიუღებელიც კი);
- შეფასების წინ მოსწავლეებს დაფიქრების საშუალება უნდა ჰქონდეთ;
- იდეების გენერაციის პერიოდის ხანგრძლივობა დამოკიდებულია გაკვეთილის მსვლელობაზე, თუმცა, მასწავლებელმა შეიძლება წინასწარ განსაზღვროს იგი (რეკომენდებულია 2-დან 5 წუთამდე). მოსწავლეებმა მასწავლებელთან ერთად უნდა განსაზღვრონ, დააჯგუფონ მსგავსი იდეები და განაზოგადონ ისინი.

სახელმძღვანელოში წარმოდგენილია რამდენიმე სიტუაციური ამოცანა ყველა თემაზე.

სიტუაციური ამოცანა ჯგუფური მუშაობის რთული ფორმაა. თითოეულმა ჯგუფმა უნდა გააანალიზოს შემოთავაზებული სიტუაცია, მიიღოს საერთო გადაწყვეტილება, იპოვოს გამოსავალი და გამოიტანოს შესაბამისი დასკვნა, რისთვისაც ჯგუფმა შეთანხმებულად უნდა იმუშაოს და მიაღწიოს კონსენსუსს. თუ ჯგუფის წევრებს შეთანხმება უჭირთ, მასწავლებელმა შეიძლება, კენჭისყრის წესი შესთავაზოს მათ.

როლებით თამაში – როლებით თამაში მოსწავლის (ან მასწავლებლის) მიერ შექმნილი პატარა იმპროვიზებული წარმოდგენაა, რომლის მიზანია კონკრეტული სიტუაციისა და ამბის გაცოცხლება. იგი საშუალებას იძლევა, უკეთ წარმოვიდგინოთ, გავიაზროთ და გავაანალიზოთ მოცემული ამოცანა. მოსწავლეები შემოქმედებითად უნდა მიუდგნენ თავიანთ

როლებს, რაც იმის გარანტიას, რომ ისინი კრიტიკულად განეწყობიან როგორც საკუთარი პერსონაჟის, ისე სხვა მოქმედი გმირების მიმართ. ბუნებრივია, მათ გაუჩნდებათ შეკითხვები, რომლებზეც ერთმნიშვნელოვანი პასუხის გაცემა ძნელია. გათამაშების შემდეგ იმართება დისკუსია, რომლის დროსაც მოსწავლეები აქტიურად განიხილავენ თემას და მსჯელობენ მის ირგვლივ. არ უნდა შეიქმნას ისეთი შთაბეჭდილება, თითქოს, შესაძლებელია ყველა კითხვაზე ამომწურავი პასუხის გაცემა.

არ არის აუცილებელი, გამოთქმული აზრი გაიზიაროს ყველა მოქმედმა გმირმა. შეთანხმება თვითმიზნად არ უნდა იქცეს.

სიტუაციის მოდელირება შეიძლება განვიხილოთ, როგორც როლებით თამაში, რომელშიც მთელი კლასი მონაწილეობს და როლის შესაბამის გადაწყვეტილებებს იღებს. ის საშუალებას იძლევა, მოსწავლეებმა გამოსცადონ საკუთარი თავი და შესაძლებლობები „ექსტრემალურ“ სიტუაციებში.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მოდელირების შემდგომი ანალიზი. მონაწილეებმა უნდა იმსჯელონ საკუთარ გრძნობებზე (რატომ გადაწყვიტეს ემოქმედათ ამგვარად, გრძნობდნენ თუ არა უხერხულობას და რამდენად მისაღებია მათთვის პრობლემის ამგვარი გადაწყვეტა). მასწავლებელი ამ შემთხვევაში უნდა დაეხმაროს მონაწილეებს, რომ განცდილის რეალობასთან დაკავშირება შეძლონ.

ბლუმის ტაქსონომია (ჩიკაგოს უნივერსიტეტის პროფესორის ბ. ბლუმის (1913-1999) თეორიის მიხედვით) გულისხმობს მოსწავლეებში კოგნიტური შემეცნების განვითარებას შემდეგი მიმართულებით: ცოდნა (ინფორმაციის ფლობა), გაგება (გააზრება), გამოყენება (შესწავლილი კანონების გამოყენება კონკრეტულ პირობებში ან ახალ სიტუაციაში), ანალიზი (პროცესის კანონზომიერების გამოვლენა), სინთეზი (პრობლემის გადაჭრის ალტერნატიული გზების დასახვა ან მოდელის შექმნა), შეფასება (საკუთარი პოზიციის არგუმენტირებული დასკვნების გაკეთება).

ჩვენი შეხვედრები და სახელმძღვანელო ისეა სტრუქტურირებული, რომ მოსწავლისაგან შეფასების (ყველაზე ზედა) დონეზე აზროვნებას მოითხოვს.

გაკვეთილის ფაზები

გაკვეთილის დაგეგმვისას რეკომენდებულია, გამოიყენოთ გაკვეთილის სამფაზიანი მოდელი, რომელიც შედგება შემდეგი ეტაპებისაგან:

I ფაზა. გამონვევა – გულისხმობს მოცემულ საკითხზე, საგანზე ან მოვლენაზე არსებული ცოდნის, განცდების, შთაბეჭდილებების გააქტიურებას. მოსწავლეები იხსენებენ იმას, რაც შესასწავლი საკითხის ირგვლივ იციან. ინყებენ ახალ თემაზე ფიქრს. ხდება მოსწავლეთა გააქტიურება, ინტერესის გაზრდა, რაც საკითხის კვლევის პროვოცირებას უწყობს ხელს.

II ფაზა. სიღრმისეული წვდომა სწავლის პროცესის გააზრების მეორე ფაზაა. ის შესასწავლი საკითხის შინაარსის გაგებასა და აღქმას უწყობს ხელს. მოსწავლე ამ ეტაპზე ახალ ინფორმაციას ეცნობა, ხდება არსებული ცოდნისა და ახალი ინფორმაციის შეჯერება. მნიშვნელოვანია გაკვეთილის დასაწყისში „გამონვევის ფაზაზე“ გაღვიძებული ინტერესის შენარჩუნება და განმტკიცება. ინფორმაცია ისე უნდა მივაწოდოთ, რომ მოსწავლეს არ მივცეთ საშუალება, თემისადმი ინტერესი გაუქრეს.

III ფაზა. გააზრება, რეფლექსია – მოსწავლეები არსებულ და ახლად მიღებულ ცოდნას ამთლიანებენ, ხდება აზრთა გაცვლა-გამოცვლა, მსჯელობა.

ზოგადი მეთოდური რეკომენდაციები

წინამდებარე კურსის განხორციელებისას და სახელმძღვანელოთი მუშაობისას აუცილებლად უნდა იყოს დაცული შემდეგი მოთხოვნები:

1. წინასწარ უნდა მოხდეს სკოლის სხვა პედაგოგების და მოსწავლეთა მშობლების ინ-

ფორმირება პროგრამის მიზნებისა და მოსალოდნელი შედეგების შესახებ. მათ უნდა მიიღონ ამომწურავი ინფორმაცია სამართლებრივი კულტურის პროგრამის მიზნების, შინაარსისა და პროცესის შესახებ;

2. მასწავლებლისა და სამართალდამცველის ურთიერთობა მოსწავლეებთან უნდა იყოს კეთილგანწყობილი, თანამშრომლობითი, პატივისცემის გამომხატველი, გულწრფელი და შემწყნარებლური. მასწავლებელს, ძირითადად, ფასილიტატორის როლი აქვს. ავტორები სამართალდამცველებს ურჩევენ, რომ ბავშვებს თანადგომა აგრძნობინონ;
3. მასწავლებელი ახდენს მოსწავლეთა ორგანიზებას იმისთვის, რომ გაკვეთილი ორიენტირებული იყოს მიზანზე, შესრულდეს მოდელირებული და სიტუაციური სავარჯიშოები და დისკუსია გაიმართოს. პოლიციელი პირადი გამოცდილებიდან და სიტუაციის შესაბამისი კანონების ცოდნიდან გამომდინარე ხსნის თემას და აძლევს განმარტებებს, სამართლებრივ ლექსიკონზე მუშაობს;
4. პოლიციელი და მასწავლებელი უნდა ეცადონ, რომ მოსწავლეებთან კომუნიკაცია იყოს უშუალო, მათთვის გასაგები ენით ესაუბრონ მოსწავლეებს;
5. სასწავლო მასალის წარდგენისას უნდა გაითვალისწინოთ მოსწავლეთა მოტივაცია. მოტივაციის აღძვრის მიზნით განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს მოსწავლეთა ცხოვრებისეული ცოდნისა და გამოცდილების მობილიზება და დაკავშირება სასწავლო თემასთან, მიზნებთან და მასალასთან, რაც შექმნის როგორც ახალი ინფორმაციის ათვისების, ისე, მასზე დაფუძნებით, მოსწავლის მრავალმხრივ აქტივობებში ჩართვის თვალსაზრისით მყარ მოტივაციურ საფუძველს;
6. მნიშვნელოვანია, რომ კანონებზე საუბრისას აქცენტი მხოლოდ მათ სადამსჯელო ფუნქციაზე არ გაკეთდეს და მოზარდებს ხელი შეეწყოს ისეთი ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებების მნიშვნელობის გააზრებასა და გაცნობიერებაში, როგორცაა: სამართლიანობა, თანადგომა, მიტევება, ტოლერანტობა და ა.შ. – რომლებსაც შეიძლება კანონის დაუცველობამ საფრთხე შეუქმნას;
7. პროგრამის მსვლელობა ეფუძნება სწავლების „ახლებურ“ ხედვას, რაც გულისხმობს მოსწავლეთა შესაძლებლობას, გამოიყენონ მიღებული ინფორმაცია, ცოდნა და უნარები; გააანალიზონ, იმსჯელონ და ეფექტურად გადმოსცენ აზრი სხვადასხვა სიტუაციური პრობლემების გადაჭრისას, მოახდინონ მათი სამართლებრივი შეფასება. სასწავლო მასალა მოსწავლის ცხოვრებისეულ გამოცდილებას დაუკავშირეთ; გაკვეთილზე უნდა სუფევდეს უსაფრთხო, თანამშრომლობითი ატმოსფერო, რომელიც ხელს შეუწყობს მოზარდების თვითგამოხატვას და ამის საფუძველზე საკითხის ღრმა წვდომას. დიდი მნიშვნელობა აქვს კლასთან პედაგოგისა და პოლიციელის ურთიერთობის სტილს. პროგრამის შედეგიანობას სწორედ ეს განსაზღვრავს. ისინი უნდა იყვნენ ფასილიტატორები და წააქეზონ მოზარდი, გამოთქვას თავისი აზრი. მათ საშუალება უნდა მისცენ მოსწავლეს, რომ ბოლომდე გადმოსცეს სიტუაციებზე თავისი შეხედულებები, თუნდაც არასწორი. ასეთ შემთხვევაში არასწორი შეხედულებების გაქარწყლება უნდა ხდებოდეს თანდათანობით, მაგალითებისა და არგუმენტების დახმარებით, რათა მოზარდმა ნელ-ნელა დაინახოს წინააღმდეგობები და თავად უარყოს მათში არასწორი. სწორედ ამიტომ, სათანადო მნიშვნელობა მიანიჭეთ შთაბეჭდილებების გაზიარებას. მიეცით მოსწავლეებს შესაძლებლობა, თავისუფლად გამოთქვან საკუთარი აზრი და დაასაბუთონ კიდევ;
8. მოსწავლეებთან მომუშავე პოლიციელისათვის მნიშვნელოვანია ბავშვის უფლებათა კონვენციის ცოდნა;
9. იზრუნეთ მოსწავლეებში დიალოგის კულტურის ჩამოყალიბებაზე, რომ ერთმანეთს ყურადღებით მოუსმინონ და საუბარი არ შეაწყვიტონ, პატივი სცენ განსხვავებულ მოსაზრებას.

როგორ უნდა დაიგეგმოს გაკვეთილი?

მიზნები

გაკვეთილის დაგეგმვისას, პირველ რიგში, განსაზღვრული უნდა იყოს მიზანი. მიზანში უნდა ჩანდეს, რა ინფორმაციული ცოდნა და უნარ-ჩვევები უნდა მისცეთ მოსწავლეებს, რისი მიღწევა გინდათ სწავლის პროცესში.

მიზნების განსაზღვრა საფუძველს ქმნის როგორც მოსწავლეების პროგრესის შემოწმებისათვის, ასევე, მასწავლებლების თვითშეფასებისათვის, ვინაიდან მოსალოდნელ სასწავლო შედეგებს განსაზღვრავს.

წინაპირობები

აღწერეთ, რა უნდა იცოდეს და რისი გაკეთება უნდა შეეძლოს მოსწავლეს, რომ შესაძლებელი იყოს გაკვეთილის სასწავლო მიზნების მიღწევა.

მსვლელობა

მოიფიქრეთ, როგორი უნდა იყოს გაკვეთილის შინაარსი და მიმდინარეობა, დაალაგეთ თანამიმდევრობით. რომელი აქტივობები გაქვთ დაგეგმილი? როგორი იქნება მათი თანამიმდევრობა? რას გააკეთებთ მიზნის მისაღწევად თქვენ და რას გააკეთებენ მოსწავლეები? როგორ დაასრულებთ გაკვეთილს?

მოსწავლეების ორგანიზება

მოიფიქრეთ, როგორ მოახდენთ მოსწავლეების ორგანიზებას და როგორ მიუსადაგებთ სამუშაოს მათ შესაძლებლობებს? როგორ ამუშავებთ მოსწავლეებს ინდივიდუალურად - წყვილებში, ჯგუფებში თუ მთელ კლასთან ერთად?

დროის განაწილება

მოიფიქრეთ, როგორ გაანაწილოთ დრო შეხვედრის სხვადასხვა კომპონენტზე? რამდენ წუთს დაუთმობთ თითოეულ აქტივობას?

რესურსები

რა გჭირდებათ, რომ სასწავლო პროცესი ეფექტიანად წარმართოთ?

რა ტიპის რესურსებს გამოიყენებთ? (სახელმძღვანელოს, ჟურნალებს, სტატიებს, სამუშაო ფურცლებს, ტელეფილმებს, ინტერნეტს და ა.შ.)

შეფასება

როგორ უნდა შეამოწმოთ მიღწეული შედეგები? რა უნდა შეძლონ მოსწავლეებმა იმისთვის, რომ გაიგოთ, მიაღწიეთ თუ არა მიზანს?

რეფლექსია ანუ თვითშეფასება

გაკვეთილის დასრულების შემდეგ მასწავლებელი და პოლიციელი უნდა დაფიქრდნენ, რა იყო შეხვედრაზე კარგი, რისი გაუმჯობესებაა სასურველი? გაანალიზეთ, თუ რა გასურდათ (მიზანი) და რას მიაღწიეთ (შეფასების შედეგები); რა გამოვიდა კარგად და რა ცუდად? შეხვედრის შეფასება მჭიდროდ უნდა უკავშირდებოდეს მიზანს.

პოლიციელის და მასწავლებლის სამახსოვრო

- მნიშვნელოვანია, რომ ერთმანეთთან თანამშრომლობითი დამოკიდებულება იქონიოთ, ერთობლივად დაგეგმეთ გაკვეთილი;
- მნიშვნელოვანია, რომ პოლიციელმა კურსის დაწყებამდე კიდევ ერთხელ გადახედოს საქართველოს სისხლის სამართლის, სისხლის სამართლის საპროცესო, ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა და სამოქალაქო კოდექსებს, კანონს ოჯახში ძალადობის შესახებ. განსაკუთრებით იმ თავებს, რომელიც არასრულწლოვნებს ეხებათ;
- გაკვეთილის აქტივობები და ძირითადი ფაბულა მოსწავლის წიგნში წარმოდგენილ რუბრიკებზეა აგებული. რომელიმე მათგანის იგნორირება არ არის რეკომენდებული;
- ეცადეთ, ყველა გაკვეთილმა რეალური ინფორმაციული და დამოკიდებულებითი შედეგი მოიტანოს;
- მოსწავლე უნდა გრძნობდეს თანამშრომლობით და კეთილგანწყობილ დამოკიდებულებას მასწავლებლისა და სამართალდამცველისგან. მოერიდეთ კომენტარების გაკეთებას მოსწავლეებთან მათ პირად ისტორიებთან დაკავშირებით, სასწავლო ატმოსფერო მოსწავლისათვის უნდა აღიქმებოდეს თითოეული პიროვნების მიმართ პატივისცემის გამომხატველად, უსაფრთხოდ, დაცულად;
- სიტუაციების განხილვისას მოსწავლეს საშუალება მიეცით მოახდინოს: მოყვანილი ფაქტების აღქმა, შეფასება, კანონთან დაკავშირება და მისეული ზოგადი თეორიის ჩამოყალიბება, შემდეგ კი საკუთარი ცხოვრებისეული დაკვირვებისა და გამოცდილების საშუალებით ამ თეორიის ჭეშმარიტების შემოწმება;
- რესურსები წინასწარ მოამზადეთ ყოველი გაკვეთილისათვის. მოსწავლეები თავიდანვე გააფრთხილეთ, თან იქონიონ სახელმძღვანელო, რადგან როგორც რესურსი, ყველა მეცადინეობაზე დასჭირდებათ. ნუ აჩქარდებით დავალების პირობის ახსნისას, დაწვრილებით განუმარტეთ მონაწილეებს, რა ევალებათ;
- თვალყური ადევნეთ ჯგუფების მუშაობას, ყველას ესმის თუ არა შესასრულებელი დავალების მიზანი. თუ საჭიროა, კიდევ ერთხელ აუხსენით მათ ან დააზუსტეთ, რა მოეთხოვებათ;
- ნუ მიაწვდით მოსწავლეებს წინასწარ ისეთ აზრებს, რომლებიც თვითონ უნდა გამოიტანონ დასკვნის სახით, ნუ მოახვევთ თავს თქვენს შეფასებებსა და დამოკიდებულებებს სიტუაციური სავარჯიშოს გმირების მიმართ, მიეცით საშუალება, იმსჯელონ, ჩაუღრმავდნენ, თვითონ შეაფასონ;
- ნუ გაგალიზიანებთ ჯგუფური მუშაობის დროს ხმაური, ჩვეულებრივ, ეს ენთუზიაზმის ნიშანია;
- პოლიციელს ვთხოვთ, რომ თემის ირგვლივ, კანონებზე, ისაუბროს ბავშვებისათვის გასაგებ ენაზე. ნურც ბავშვებს მოსთხოვთ, ისაუბრონ საკანონმდებლო ტერმინოლოგიით, წახალისეთ ბავშვები, პრეზენტაცია საკუთარი სიტყვებით მოამზადონ;
- ყურადღება მიაქციეთ, რომ განხილვის პროცესში მონაწილეობა მიიღონ როგორც თამამა და აქტიურმა, ისე პასიურმა ბავშვებმა;
- შეხვედრის დასრულებისას შეაფასეთ, მიაღწიეთ თუ არა მიზანს, მიეცით თუ არა ყველა მოსწავლეს მონაწილეობის საშუალება? შეძელით თუ არა მოსწავლეების პროგრესი?
- კურსის განმავლობაში თვალ-ყური ადევნეთ, რა რეალურ შედეგებს აღწევთ თითოეულ გაკვეთილზე სამართლებრივი ცნობიერების ამაღლების, საგანმანათლებლო მიზნების მიღწევის და ამოცანების დაძლევის გზაზე.

ძვირფასო მასწავლებლებო და პოლიციელებო!

გისურვებთ წარმატებებს თქვენი მისიის აღსრულებაში - რთულ, მაგრამ საინტერესო და საპატიო საქმეში.

რეკომენდებული საათობრივი ბაღე

№	თემა	საგაკვეთილო საათები
1.1	რას ნიშნავს „სამართლებრივი კულტურა?“	1
1.2	ვინ არის სამართალდამცველი?	1
1.3	სამართლის ძირითადი დარგები	2
2.1	ვინ არის არასრულწლოვანი? არასრულწლოვანი და სამოქალაქო სამართალი	1
2.2	არასრულწლოვანი და სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა	2
2.3	ადმინისტრაციული და სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა	1
3.1	რას ნიშნავს ძალადობა?	1
3.2	ძალადობა მოზარდებში	1
3.3	ძალადობა ოჯახში	1
4	მავნე ჩვევები და მათი შედეგები	2
5.1	ორგანიზებული დანაშაულის სახეები	1
5.2	ტრეფიკინგი	1
6.1	სახალხო დამცველი და პერსონალურ მონაცემთა დაცვის ინსპექტორი	1
6.2	სასამართლოს საქმიანობა	1
6.3	სასამართლო პროცესი (მოდელირება)	1
7	კურსის შეჯამება	1
სულ		20 გაკვეთილი

გაკვეთილების გეგმები და სცენარები

თემა 1. შესავალი „სამართლებრივ კულტურაში“

გაკვეთილი 1. რას ნიშნავს „სამართლებრივი კულტურა?“

მიზნები:

1. მოსწავლეებისათვის „სამართლებრივი კულტურის“ პროგრამის მიზნების გაცნობა;
2. პროგრამაში ჩართული პოლიციელის მოსწავლეებისათვის წარდგენა-გაცნობა;
3. „სამართლებრივი კულტურის“ სახელმძღვანელოს დარიგება, თემების, სტრუქტურისა და რუბრიკების გაცნობა;
4. მოსწავლეებთან მომავალი თანამშრომლობის ფორმატის გაცნობა;
5. მოსწავლეთა მოლოდინების განსაზღვრა;
6. სამართლებრივი სახელმწიფოს არსის და სამართლებრივი კულტურის მნიშვნელობის გაცნობიერება.

რესურსები:

ფურცლები, კალმები, სხვადასხვა ფერის მარკერები, პატარა ფერადი მისანებებელი ფურცლები.

საჭირო დრო:

თემის სრულად გასაშლელად საჭირო მინიმალური დრო – ერთი გაკვეთილი.

ორგანიზება: მერხები განალაგეთ კედლების გასწვრივ.

მსვლელობა:

აქტივობა 1. გაცნობა

მასწავლებელი მოსწავლეებს წარუდგენს სამართალდამცველს, ვისთან ერთადაც უნდა წარმართოს „სამართლებრივი კულტურის“ საგანმანათლებლო პროგრამა; შემდეგ დაფაზე ქმნის ასოციაციურ რუკას „რას ნიშნავს სამართალი?“. მოსწავლეები რიგ-რიგობით კარნახობენ მასწავლებელს ისეთ ასოციაციურ სიტყვებს, რომლებიც თემასთან მიმართებაში გაახსენდათ და ჯერ დაფაზე არ არის დანერგილი. მასწავლებელი მათ თანმიმდევრულად წერს შესაბამისი სათაურის ირგვლივ.

აქტივობა 2.

მასწავლებელი მოსწავლეებს უხსნის, რომ პროგრამის ფარგლებში მათ მიერ გამოთქმული მოსაზრებების გადამონმების საშუალება ექნებათ პროფესიონალთან ერთად და პროგრამის წამყვან პოლიციელს წარუდგენს. პოლიციელი სთხოვს მოსწავლეებს გაიხსენონ, თუ ჰქონიათ შეხება სამართალდამცველთან, რა მიზეზით? როგორი შთაბეჭდილება მოახდინა? შემდეგ უყვება მათ რეალურ ამბებს საკუთარი პროფესიული საქმიანობიდან და ასევე მოზარდებთან დაკავშირებულ რამდენიმე პროფესიულ ისტორიას, რის შემდეგაც საუბარს სამართლებრივი განათლების საჭიროების კუთხით წარმართავს.

აქტივობა 3.

მასწავლებელი და პოლიციელი პროგრამის მიზნებსა და ამოცანებს, ასევე სამუშაო ფორმატს გააცნობენ კლასს.

აქტივობა 4.

მასწავლებელი არიგებს სახელმძღვანელოებს, აცნობს რუბრიკებს და თემებს, რომლებიც უნდა განიხილონ.

აქტივობა 5.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სთავაზობს მოლოდინების ხის აგებას საგანმანათლებლო კურსთან დაკავშირებით.

აქტივობა 6.

პოლიციელი ინყებს თემის ახსნას მინილექციით, თუ რას ნიშნავს სამართლებრივი კულტურა, რომელი კომპონენტების აუცილებელ არსებობას მოითხოვს ის. აქცენტი უნდა გაკეთდეს „კანონების მნიშვნელობის აღიარებისა“ და „კანონების მორალური მხარდაჭერის“ მნიშვნელობაზე. უპირველეს ყოვლისა, მოსწავლეებმა უნდა გააცნობიერონ, რომ ჩვენი მოქმედებების უმრავლესობა რეგულირდება წესებით, რომელთაც სამართლებრივი ნორმები ეწოდება. სამართლებრივი ნორმები ეს არის ქცევის საყოველთაოდ სავალდებულო წესები, რომელიც დადგენილია სახელმწიფოს მიერ და მათ შესრულებასაც სახელმწიფო უზრუნველყოფს. სამართლებრივი ნორმების საფუძველზე წარმოშობილ ურთიერთობებს სამართლებრივი ურთიერთობები ეწოდება.

სამართლებრივი ურთიერთობების მონაწილეებს გარკვეული უფლებები და მოვალეობები (პასუხისმგებლობები) გააჩნიათ.

არსებობს საფრთხე, რომ საუბარი აცდეს გაკვეთილის მიზანს. გაკვეთილის დროს მოსწავლეებს უნდა ვესაუბროთ როგორც ვალდებულებებზე, ასევე უფლებებზე. ჩვენი მიზანია ადამიანის ვალდებულებებსა და პასუხისმგებლობებზე საუბარი და სამართლებრივი დაცვის იმ მექანიზმების გაცნობა, რომელიც მაშინ ამოქმედდება, როცა ადამიანის უფლებები ილახება. დააზუსტეთ, რომ უფლება ნიშნავს, ადამიანს შეეძლოს, თავისი შეხედულებისა და კანონის შესაბამისად, განახორციელოს გარკვეული ქმედებები. მოვალეობა ნიშნავს ადამიანის ვალდებულებას, კანონის მოთხოვნის შესაბამისად, განახორციელოს გარკვეული ქმედებები. თუ ერთი ადამიანის უფლების განხორციელება შელახავს სახელმწიფოს ან სხვა ადამიანის კანონიერ ინტერესებს – კანონის შესაბამისად დაისჯება.

ეს განმარტებები მოცემულია ლექსიკონის რუბრიკაში. სთხოვეთ მოსწავლეებს, გადაშალონ სახელმძღვანელოები და იმუშავეთ განმარტებების გააზრებაზე.

აქტივობა 7.

„რა მოხდა მალაზიაში?“ – სიტუაციის ანალიზი.

აქტივობა 8.

კითხვებზე პასუხი და დავალებების შესრულება.

აქტივობა 9. დისკუსია

ზოგიერთი თვლის, რომ კანონმორჩილება გარკვეულწილად „თავისუფლების შეზღუდვას“ ნიშნავს. ზოგჯერ იმასაც ამბობენ, რომ „კანონებისადმი მორჩილება მონობაა“; „კანონების არსებობას სიკეთესთან ერთად ბევრი პრობლემაც მოაქვს.“ შეაფასეთ ეს მოსაზრებები.

აქტივობა 10.

თემის შეჯამება, მოსწავლეების აქტიურობის შეფასება და დავალების მიცემა.

აქტივობა 11. რეფლექსია

შეხვედრის დასრულების შემდეგ მასწავლებელი და სამართალდამცველი ინყებენ კლასთან

პირველი კონტაქტის – „გაცნობის“ და „სამართლებრივი კულტურის არსის“ ანალიზს და შეფასებას, რაც საშუალებას მისცემთ, მომავალი შეხვედრების სპეციფიკა განსაზღვრონ. თუ შეხვედრა კარგად წარიმართა, იმ ფაქტორების აღმოჩენას უნდა შეეცადონ, რომელმაც ხელი შეუწყო ეფექტიან უკუკავშირს, ურთიერთობების წარმატებულ მსვლელობას და შემდგომ გამოყენებას. თუ ვერ მოხერხდა მოსწავლეების ჩართვა, საჭიროა დაფიქრება, რამ შეუშალათ ხელი, ხომ არ შეიქმნა ოფიციალური ატმოსფერო? რამ გააჩინა ბარიერი მოსწავლეებთან ურთიერთობაში? იმ შემთხვევაში, თუ მოსწავლეები არაორგანიზებულად მუშაობენ, უნდა განისაზღვროს, რატომ მოხდა ასე? მათ ერთად უნდა შეაფასონ, შეძლეს თუ არა მოსწავლეების ინტერესის გამონვევა და შენარჩუნება და რისი შეცვლაა მომავალში საჭირო?

გაკვეთილი 1.2. ვინ არის სამართალდამცველი?

მიზნები:

1. საქართველოს ძირითადი სამართალდამცავი ორგანოების გაცნობა;
2. პოლიციელის საქმიანობისა და ძირითადი მოვალეობების გაცნობა;
3. პოლიციის ისტორიის გაცნობა;
4. ინფორმაციის გადაცემა - „კანონი პოლიციის შესახებ“, „როგორ შეიძლება გახდეს პოლიციელი?“, შესაბამისი მუხლების გაცნობა.

რესურსები:

ფურცლები, კალმები, სხვადასხვა ფერის მარკერები, პატარა ფერადი მისანებებელი ფურცლები.

საჭირო დრო:

თემის სრულად გასაშლელად საჭირო მინიმალური დროა ერთი გაკვეთილი.

მსვლელობა:

აქტივობა 1

მასწავლებელი ამონმებს დავალებას და მოსწავლეების დახმარებით აჯამებს წინა გაკვეთილს.

აქტივობა 2.

მასწავლებელი გონებრივი იერიშის მეთოდით დაფაზე ქმნის ასოციაციურ რუკას „ვინ არის სამართალდამცველი?“. მოსწავლეები რიგ-რიგობით კარნახობენ მასწავლებელს სიტყვებს, რომლებიც ასოცირდება თემასთან და ჯერ დაფაზე არ არის დაწერილი. მასწავლებელი თანმიმდევრულად წერს მათ შესაბამისი სათაურის ირგვლივ.

აქტივობა 3.

პოლიციელი ინყებს თემის ახსნას მინილექციით - „ვინ არის სამართალდამცველი?“ აცნობს საქართველოში მოქმედ ძირითად სამართალდამცავ ორგანოებს, პოლიციელის საქმიანობას და ძირითად მოვალეობებს, პოლიციის ისტორიას, ინფორმაციას აწვდის კანონზე პოლიციის შესახებ, მიუთითებს წყაროზე, აცნობს შესაბამის მუხლებს – „როგორ შეიძლება გახდეს პოლიციელი?“ უამბობს საკუთარ ისტორიას, თუ როგორ გახდა პოლიციელი, რა სირთულეებთან მოუხდა შეჯახება საქმიანობისას.

შემდეგ ეკითხება კლასს, ვინ იცნობს სამართალდამცველებს? ვის ჰქონია შეხება სამართალდამცველთან? როგორი შთაბეჭდილება აქვთ მათზე? რამდენად ემთხვევა ეს შთაბეჭდილება გაკვეთილზე მიღებულ ინფორმაციას?

აქტივობა 4.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სთხოვს, ჯგუფებში დამოუკიდებლად გაეცნონ წყაროებს და ერთმანეთს შეფასებები გაუზიარონ. შემდეგ მოსწავლეებს უსვამს შეკითხვას „ვის სურს გახდეს პოლიციელი?“. პასუხების მოსმენის შემდეგ კი ინტერესდება, რატომ სურს ან არ სურს თითოეულ მათგანს, გახდეს პოლიციელი?

აქტივობა 5.

პასუხი სახელმძღვანელოში მოცემულ შეკითხვებზე.

აქტივობა 6. დისკუსია

მასწავლებელი წარმართავს დისკუსიას - „როგორი უნდა იყოს პოლიციელი?“

აქტივობა 7.

თემის შეჯამება, მოსწავლეების აქტიურობის შეფასება და დავალებების მიცემა.

აქტივობა 9: რეფლექსია

1.3. სამართლის ძირითადი დარგები

მიზნები:

1. სამართლის ძირითადი დარგების და შესაბამისი ნორმების გაცნობა;
2. ძირითად კანონთა კოდექსების სამოქმედო არეალების გაცნობა;
3. კანონების მნიშვნელობის გაცნობიერება;
4. კანონების შექმნის, დაცვისა და აღსრულების სირთულეების გაცნობიერება.

რესურსები:

ფურცლები, კალმები, სხვადასხვა ფერის მარკერები, პატარა ფერადი მისანებებელი ფურცლები.

საჭირო დრო:

თემის სრულად გასაშლელად საჭირო დროა ორი აკადემიური საათი (ორი გაკვეთილი).

I გაკვეთილის მსვლელობა:

აქტივობა 1.

მასწავლებელი დავალებას ამოწმებს. მოსწავლეები ატარებენ პრეზენტაციას „კვირის სამართალდარღვევები“. გამოკვეთილი დანაშაულებრივი ტენდენციების განსაზღვრის დროს მასწავლებელთან და პოლიციელთან ერთად საუბარში ჩართული არიან მოსწავლეები. კლასი მსჯელობს, თუ რა სამუშაოების ჩატარება და რომელი პიროვნული თუ პროფესიული თვისებების მობილიზება იქნებოდა საჭირო სამართალდამცველების მხრიდან მოსწავლეების მიერ პრეზენტაციებში წარმოდგენილ ქვისებთან დაკავშირებით.

აქტივობა 2.

პოლიციელი ინყებს თემის ახსნას მინილექციით. ის მოსწავლეებს აცნობს სამართლის ძირითად დარგებს და შესაბამის კანონმდებლობას, სანქცირებულ და დადგენილ სამართლებრივ ნორმებს, ძირითად კანონთა კოდექსების სამოქმედო არეალებს. კითხვა-პასუხის გზით ეხმარება მოსწავლეებს კანონების მნიშვნელობის გაცნობიერებაში, მოკლედ ესაუბრება კანონების შექმნის, დაცვისა და აღსრულების სირთულეებზე.

აქტივობა 3.

მოდელირება - „ახალგაზრდული ქალაქი“

1 ეტაპი. სხდომისათვის მომზადება

მასწავლებელი სთხოვს მოსწავლეებს წარმოიდგინონ, რომ კლასის ყველა მოსწავლე ოჯახებთან ერთად ცხოვრობს ახლად დაარსებულ „ახალგაზრდულ ქალაქში“. ამ ქალაქში მოსახლეობის უმეტესობა ახლგაზრდაა, ამდენად, ქალაქში ბევრი სკოლა, უმაღლესი სასწავლებელი, დასასვენებელი და გასართობი ადგილი თუ დაწესებულებაა, მათ შორის ბევრია ღამის კლუბები და ბარები.

მოსახლეობამ უკვე აირჩია ქალაქის მმართველი გუნდი, რომელსაც ქალაქში ცხოვრების, საზოგადოებრივი წესრიგის შენარჩუნებისათვის აუცილებელი ქცევის და სამართალდარღვევების აღკვეთის წესების შემუშავება ევალება.

წესების შემუშავებისას მათ უნდა გაითვალისწინონ:

- ა) ახალგაზრდა მოქალაქეების სურვილები და ინტერესები;
- ბ) სხვა მოქალაქეების უფლებები;
- გ) სამართალდამცველთათვის დაკისრებული ფუნქციების საჭიროება;
- დ) შემოღებული წესების შესრულების შესაძლებლობა.

ქალაქის მმართველმა გუნდმა ჩამოთვლილი პირობების გათვალისწინებით უნდა შექმნას დოკუმენტი - ე.წ. „ახალგაზრდული ქალაქის სამართალდაცვის პროგრამა“ და განსახილველად ქალაქის საზოგადოებას და მედიას წარუდგინოს.

მასწავლებელი მოსწავლეებს აძლევს **დავალებას 1**. მათ შეზღუდულ დროში (1-2 წთ) ინდივიდუალურად უნდა ჩამოწერონ რვეულში ჩახაზულ ცხრილში:

- ა) 5 ძირითადი უფლება, რომელიც, მათი აზრით, ამ ქალაქში ყველას უნდა ჰქონდეს;
- ბ) 5 წესი, რომელიც ამ ქალაქში ყველამ უნდა დაიცვას;
- გ) 5 „თავისუფლება“, რომელიც მოზარდებს და ახალგაზრდებს ბედნიერებას ანიჭებს.

შემდგომი მსჯელობისას თითოეულმა მოსწავლემ საკუთარი მოსაზრებები არგუმენტებით უნდა დაიცვას.

5 ძირითადი უფლება, რომელიც, მათი აზრით, ამ ქალაქში ყველას უნდა ჰქონდეს	5 წესი, რომელიც ამ ქალაქში ყველამ უნდა დაიცვას	5 „თავისუფლება“, რომელიც მოზარდებს და ახალგაზრდებს ბედნიერებას ანიჭებს

დავალბა 2.

ამის შემდეგ, მასწავლებელი სთხოვს მოსწავლეებს, გადაითვალონ 1-4-ზე. მოსწავლეები ერთნაირი ნომრით ერთ ჯგუფში ერთიანდებიან. ჯგუფი №1 არის მმართველი გუნდი, რომელიც ქალაქის მართვის წესს ქმნის. ისინი ინდივიდუალურად ჩამოწერილი წესებიდან ერთმანეთთან შეჯერებით და შეთანხმებით ამოარჩევენ და წარმოადგენენ მათ; №2 არის ახალგაზრდა მოქალაქეების ჯგუფი, რომლებიც საკუთარ უფლებებს და თავისუფლებებს იცავენ. ისინი ინდივიდუალურად ჩამოწერილი უფლებებიდან და თავისუფლებებიდან ერთმანეთთან შეჯერებით და შეთანხმებით ამოარჩევენ და წარმოადგენენ 5-5 უფლებას და თავისუფლებას; ჯგუფი №3 არის სამართალდამცველები, რომლებიც დაიცავენ საზოგადოებრივ წესრიგს შემუშავებული წესების პირობებში. მათ უნდა ჩამოწერონ, სავარაუდოდ, რა ტიპის სამართალდარღვევებთან ექნებათ საქმე, რა სირთულეებთან მოუწევთ შეჯახება; უნდა ჩამოაყალიბონ ახალგაზრდულ ქალაქში მართლწესრიგის დაცვის საკუთარი 5 პუნქტიანი სქემა; ჯგუფი №4 წარმოადგენს ჟურნალისტებს ტელევიზიიდან და გაზეთიდან. მათ შეკითხვების დასმა ევალებათ. მათზე გაცემული პასუხებით დააზუსტებენ შემოღებული წესების არსს და ახალგაზრდებისა და სამართალდამცველების რეაქციას, შემდეგ კი მოამზადებენ სტატიას/სიუჟეტს და ფართო საზოგადოებას მიაწვდიან ინფორმაციას ახალი კანონებისა და მათ მიმართ დამოკიდებულების შესახებ.

ჯგუფებს ეძლევათ 10 წთ, რომ გადასაჭრელ პრობლემასთან დაკავშირებით პირველმა სამმა ჯგუფმა თავისი ხედვა მოამზადოს, მეოთხემ კი - შეკითხვები.

სამუშაოს დასრულების შემდეგ მასწავლებელი თითოეულ ჯგუფს აძლევს საშინაო დავალბას - სთხოვს, შემდეგი გაკვეთილისათვის ჯგუფებში შესრულებულ დავალბაზე მოამზადონ პრეზენტაცია და თვალსაჩინოება (ფლიპჩარტზე ჩამოწერილი დავალბული 5-5 საკითხი).

აქტივობა 4.

მასწავლებელი და პოლიციელი სამართლის დარგებთან დაკავშირებულ საკითხებს შეაჯამებენ.

II ეტაპი. „ახალგაზრდული ქალაქის“ მმართველი გუნდის სხდომა და ახალი კანონების განხილვა (მოდელირება).

აქტივობა 5.

მასწავლებელი მოსწავლეებს მოდელირების მიზნებს შეახსენებს და მათ წინა გაკვეთილზე არჩეული როლების შესაბამისად აჯგუფებს. ტარდება სხდომა, რომელზეც პირველი ჯგუფი - „მმართველი გუნდი“ სამართალდაცვის სისტემის შექმნასთან დაკავშირებულ დოკუმენტზე განხილვას აწყობს.

- ა) პირველმა ჯგუფმა ქალაქში წესრიგის შენარჩუნებისათვის საჭირო 5 ყველაზე მნიშვნელოვანი კანონი უნდა წარმოადგინოს;
- ბ) მეორე ჯგუფმა უნდა შეაფასოს, რამდენად დაცულია ამ კანონით მათი უფლებები და თავისუფლებები, არის თუ არა ისინი მათი ჯგუფის მიერ შემუშავებული 5-5 მოთხოვნილი უფლების და თავისუფლების შესაბამისი, რომელ საკითხებში ემთხვევა და რომელში - არა? თავიანთ მოთხოვნებს ისინი პრეზენტაციის სახით წარმოადგენენ.
- გ) მესამე ჯგუფმა უნდა გააკეთოს კომენტარი - რამდენად შესაძლებელია მათი მხრიდან მიღებული კანონების აღსრულება, რა იქნება შესაძლებელი, რა იქნება რთული? მოაწყობენ პრეზენტაციას, რა აზრის არიან საზოგადოებრივი მართლწესრიგის დაცვაზე?

- დ) მეოთხე ჯგუფმა – ჟურნალისტებმა კი უნდა დასვან შეკითხვები, რომლებზეც პასუხი დაინტერესებს ქალაქის სხვა მოსახლეობას (არა ახალგაზრდებს); მოსმენილი პრეზენტაციების საფუძველზე გააკეთონ კომენტარები – და სხდომის შედეგები შეაჯამონ. თითოეული ჯგუფის პრეზენტაციის რეგლამენტი 5 წუთია.

აქტივობა 6. დებრიფინგი

მასწავლებელი და პოლიციელი სთხოვენ მოსწავლეებს მოდელირებული სიტუაციური სავარჯიშოს ჩაღრმავებას და შეჯამებას ქვემოთ ჩამოთვლილი კითხვების დახმარებით:

1. რა იყო მუშაობის პროცესში ყველაზე მნიშვნელოვანი თითოეული ჯგუფისათვის?
2. რა იყო ყველაზე რთული თითოეული ჯგუფისათვის? რამ გამოიწვია ეს სირთულე?
3. რომელმა საკითხებმა გამოიწვია დაპირისპირება სხდომაზე? რატომ?
4. რა მნიშვნელობა აქვს კანონების მიღებას ქალაქის ცხოვრებაში?
5. როგორია კანონის მიღებასთან დაკავშირებული პასუხისმგებლობა?
6. სამართლის რომელ დარგს ეკუთვნის თქვენ მიერ შექმნილი კანონები?
7. რამდენად მარტივად შეიძლება თქვენ მიერ მოფიქრებული სისტემით საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვა „ახალგაზრდულ ქალაქში“? რატომ?
8. რას შეცვლიდით განხილვის შემდეგ?
9. შეიძლება, რომ თქვენ მიერ მიღებული კანონები მოქალაქეების ნაწილს უსამართლოდ მოეჩვენოს? რომელ სეგმენტს? მაინც უნდა მოქმედებდეს თუ არა ასეთი კანონები? რატომ?
10. რა დასკვნის გაკეთება შეგიძლიათ ამ სავარჯიშოს შესრულებისას მიღებული გამოცდილების საფუძველზე?

აქტივობა 7. დისკუსია

მასწავლებელი წარმართავს დისკუსიას თემაზე: „არსებობს ისეთი კანონი, რომელიც ყველას სამართლიანად მიაჩნია?“

აქტივობა 8.

თემის შეჯამება, მოსწავლეების აქტიურობის შეფასება და დავალების მიცემა.

აქტივობა 9. რეფლექსია

თემა 2. არასრულწლოვანი და კანონი

გაკვეთილი 2.1. ვინ არის არასრულწლოვანი? არასრულწლოვანი და სამოქალაქო სამართალი

მიზნები:

მოსწავლეები

1. გაიგებენ, ვინ არის არასრულწლოვანი, რას ნიშნავს ქმედუნარიანობა;
2. გაეცნობიან, როგორ რეგულირდება მშობლის უფლება-მოვალეობები სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით;
3. გაეცნობიან, როგორია არასრულწლოვნის უფლებები და პასუხისმგებლობები;
4. ინფორმაციას მიიღებენ ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების შესახებ.

რესურსები:

ფურცლები, კალმები, სხვადასხვა ფერის მარკერები.

საჭირო დრო:

თემის სრულად გასაშლელად საჭირო მინიმალური დროა ერთი გაკვეთილი.

მსვლელობა:

აქტივობა 1.

მასწავლებელი მოსწავლეების დახმარებით წინა გაკვეთილს აჯამებს.

აქტივობა 2.

მასწავლებელი სთხოვს მოსწავლეებს, „სამოქალაქო განათლების კურსიდან“ გაიხსენონ საქართველოს მოქალაქეების სამოქალაქო უფლებები და მოვალეობები და გონებრივი იერიშის მეთოდით დაფაზე ასოციაციურ რუკას ქმნის.

აქტივობა 3.

პოლიციელი ინყებს თემის ახსნას მინილექციით – რას ნიშნავს სამოქალაქო სამართალი, რა პასუხისმგებლობები არსებობს მისი დარღვევისას? მოსწავლეებს უხსნის, ვინ არის არასრულწლოვანი და რა ვალდებულებები აქვს სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, რას ნიშნავს ქმედუნარიანობა? ის აცნობს, თუ როგორ რეგულირდება მშობლის უფლება-მოვალეობები სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, როგორ ხდება არასრულწლოვნის მიერ მიყენებული ზიანის ანაზღაურება. ამავე დროს აქცენტს აკეთებს იმაზე, რომ სამოქალაქო სამართალი არეგულირებს კერძო ხასიათის ქონებრივ, საოჯახო და პირად არაქონებრივ ურთიერთობებს. ეს ცნებები განმარტებულია მოსწავლის სახელმძღვანელოს რუბრიკაში - ლექსიკონი, ამიტომ სასურველია, პოლიციელმა ეს კატეგორიები კარგად გამიჯნოს და აუხსნას მოსწავლეებს, რომ ქონებრივ ურთიერთობებში რაიმე ქონების გაყიდვასთან, ჩუქებასთან, იჯარასთან დაკავშირებული ურთიერთობები იგულისხმება.

პირადი არაქონებრივი ურთიერთობებია ნაწარმოების ან გამოგონების ავტორობის, მოქალაქის ღირსების, ასევე მოქალაქესა და ორგანიზაციას შორის საქმიანი ურთიერთობები.

საოჯახო ურთიერთობებში კი შედის ქორწინების, მშობლებისა და შვილების ურთიერთობები, მემკვიდრეობის საკითხები.

ასევე მნიშვნელოვანია აქცენტი გაკეთდეს **სამოქალაქო სამართალდარღვევაზე**, რომელიც არის მოქალაქეთა პირადი და ქონებრივი უფლებების ხელყოფა, ამიტომ ასეთი ქმედება კანონით დასჯადია. თუ სამოქალაქო სამართალდარღვევას სჩადის არასრულწლოვანი, ზა-

რალის ანაზღაურების **პასუხისმგებლობა გადადის მშობელზე ან მეურვეზე**. მაგალითად, თუ ფეხბურთის თამაშის დროს ბავშვმა მეზობელს შემთხვევით ჩაუტყვევია ფანჯრის მინა, სამოქალაქო სამართალწარმოების მიხედვით მიყენებული ზარალი უნდა ანაზღაურდეს – მისმა მშობელმა (ან მეურვემ) დაზარალებულს უნდა ჩაუსვას მინა ან გადაუხადოს მისი საფასური.

მოსწავლის სახელმძღვანელოში ჩვენ არ ჩავუღრმავდით გარიგების თემას, მაგრამ, თუ ამ საკითხზე მოსწავლეების მხრიდან გაჩნდება შეკითხვები, პოლიციელმა უნდა აუხსნას კანონის მიერ დაწესებული შეზღუდვების არსი, რომელიც მოცემულია სახელმძღვანელოს შესაბამისი თემის ფარგლებში წარმოდგენილ ცხრილში. გარიგება არის სამოქალაქო სამართლის მიხედვით ნებისმიერი მოქმედება ან უბრალო ნების გამოვლენა, მაგრამ არასრულწლოვანს მნიშვნელოვანი გარიგების დადების უფლება არა აქვს მშობლის (მეურვის) თანხმობის გარეშე.

მოზარდებს ძალიან აინტერესებთ შრომითი კანონმდებლობის თემა, რომელიც ასევე დაკავშირებულია გარიგებასთან. პოლიციელს შეუძლია მოსწავლეებს მიანოდოს მოკლე ინფორმაცია იმის შესახებ, რომ 14 წლამდე ასაკის არასრულწლოვანთან შრომითი ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს საქმიანობაზე, რომელიც დაკავშირებულია სპორტთან, ხელოვნებასთან, კულტურის სფეროებთან და სარეკლამო სამუშაოების შესრულებასთან.

თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ აკრძალულია არასრულწლოვანთან შრომითი ხელშეკრულების დადება ისეთი სამუშაოების შესასრულებლად, რომელიც დაკავშირებულია სათამაშო ბიზნესთან, ღამის გასართობ დაწესებულებებთან, ეროტიკული პროდუქციის, ფარმაცევტული და ტოქსიკური ნივთიერებების დამზადებასთან, გადაზიდვასთან და გაყიდვასთან; ასევე არ შეიძლება არასრულწლოვნის დასაქმება მძიმე, მავნე და საშიშპირობებიან სამუშაოზე, რომელიც შემდგომში ცუდად იმოქმედებს მოზარდის ჯანმრთელობასა და ფიზიკურ განვითარებაზე; დაუშვებელია არასრულწლოვნის დასაქმება ღამის სამუშაოზე (ღამის 10 საათიდან დილის 6 საათამდე) – წინააღმდეგ შემთხვევაში დამსაქმებელი დაჯარიმდება.

აქტივობა 4.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სთხოვს, დამოუკიდებლად, ჯგუფებში გაეცნონ წყაროებს და შეფასებები ერთმანეთთან შეაჯერონ. გაუგებარ საკითხებთან დაკავშირებით შეკითხვები დაუსვან სამართალდამცველს. შემდეგ მოსწავლეებს თემის ღრმად გააზრების მიზნით უსვამს სახელმძღვანელოში წარმოდგენილ შეკითხვებს და სთხოვს მათ, უპასუხონ დასმულ კითხვებს.

აქტივობა 5.

მასწავლებელი ჯგუფებს უნანილებს სახელმძღვანელოში მოცემულ სიტუაციებს, რათა განიხილონ ისინი და კითხვებზე პასუხი მოამზადონ.

აქტივობა 6.

მასწავლებლის მიერ მითითებული დროის გასვლის შემდეგ ჯგუფის ლიდერები შესრულებული სამუშაოს პრეზენტაციას ახდენენ. თითოეული ჯგუფი კლასის წინაშე განხილული სიტუაციის შინაარსს გადმოსცემს და ჯგუფის შეფასებას აცნობს.

აქტივობა 7.

სიტუაციებთან და ჯგუფების მიერ გამოთქმულ მოსაზრებებთან დაკავშირებით კომენტარებს სამართლებრივი კუთხით აკეთებს სამართალდამცველი.

აქტივობა 8. დისკუსია

მასწავლებელი წარმართავს დისკუსიას: „რამდენად სწორად არის დანესებული საქართველოს კანონმდებლობით არსებული ასაკობრივი ზღვარი სახელმძღვანელოში მოცემული უფლება/ვალდებულების მიხედვით?“

აქტივობა 9.

თემის შეჯამება, მოსწავლეების აქტიურობის შეფასება და დავალებების მიცემა.

აქტივობა 10. რეფლექსია

გაკვეთილი 2.2. არასრულწლოვნის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა

მიზნები:

1. მოსწავლეები გაიგებენ, რა არის დანაშაული; რა შემთხვევაში ისჯება მოზარდი;
2. გაეცნობიან ინფორმაციას არასრულწლოვანთა სამართალდარღვევების და არასრულწლოვანი დამნაშავისათვის დასანიშნი სასჯელის სახეების შესახებ;
3. იმსჯელებენ, თუ რატომ ირჩევენ არასრულწლოვნები დანაშაულებრივ გზას;
4. გაეცნობიან არასრულწლოვანთა მედიაციის, განრიდების და პრევენციული პროგრამების არსს.

რესურსები:

ფურცლები, კალმები, სხვადასხვა ფერის მარკერები.

საჭირო დრო:

თემის სრულად გასაშლელად საჭირო მინიმალური დროა ორი გაკვეთილი.

მსვლელობა:

აქტივობა 1.

მასწავლებელი ახდენს კლასის პროვოცირებას შეკითხვით „რა სახის დანაშაულს სჩადიან არასრულწლოვნები ყველაზე ხშირად? რა არის ამის მიზეზი?“

აქტივობა 2.

მასწავლებელი გონებრივი იერიშის მეთოდით დაფაზე ქმნის ასოციაციურ რუკას „რა არის დანაშაული?“, რომლის დასრულების შემდეგ პოლიციელი დაფაზე დაფიქსირებულ ინფორმაციას სამართლებრივად აფასებს და თემის ახსნაზე გადადის.

აქტივობა 3.

პოლიციელი თემის ახსნას მინილექციით იწყებს. მოსწავლეები გაიგებენ, რა არის დანაშაული, რა შემთხვევაში ისჯება მოზარდი? პოლიციელი ინფორმაციას მიანვდის არასრულწლოვანთა სამართალდარღვევების და არასრულწლოვანი დამნაშავისათვის დასანიშნი სასჯელის სახეების შესახებ; კლასთან ერთად განიხილავს მიზეზებს, თუ რატომ ირჩევენ არასრულწლოვნები დანაშაულებრივ გზას.

პოლიციელი მოსწავლეებს გააცნობს არასრულწლოვანთა მედიაციის, განრიდების და პრევენციული პროგრამების არსს. სამართლებრივი ტერმინების ახსნისას სასურველია,

სამართალდამცველმა აქცენტი გააკეთოს არასრულწლოვნებში საკუთრების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთა ყველაზე გავრცელებულ სახეებზე: ქურდობაზე, ძარცვაზე და ყაჩაღობაზე.

ქურდობა არის სხვისი ნივთის ფარული დაუფლება მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით. ქურდობისათვის დამახასიათებელია ფარული ხასიათი. ყველაზე ხშირად იგი ხორციელდება მესაკუთრის ან სხვა ადამიანის დაუსწრებლად (მაგ. ბინის გაქურდვა, როცა პატრონი სახლში არ არის), ან ფარულად, დაზარალებულის შეუმჩნევლად (მაგ. ჯიბიდან საფულის ამოცლა).

ძარცვა არის სხვისი ნივთის აშკარა დაუფლება მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით. ძარცვის აშკარა ხასიათი იმაში მდგომარეობს, რომ სხვისი ნივთის წართმევა ხდება თვალნათლივ, მესაკუთრის ან სხვა პირთა თანდასწრებით (ჩანთის წართმევა, საყურის ან ყელსაბამის ჩამოგლეჯა და ა.შ.). ძარცვისას დამნაშავე უფრო საშიშია, რადგანაც იცის, რომ მიზნის მისაღწევად დასჭირდება ნივთის პატრონის წინააღმდეგობის დაძლევა და მზად არის, მიმართოს ძალადობას. თუ ძალადობამ მიიღო განსაკუთრებით საშიში ფორმა და სერიოზული საფრთხე შეუქმნა დაზარალებულის სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას, სახეზე უკვე გვაქვს არა ძარცვა, არამედ ყაჩაღობა.

ყაჩაღობა არის თავდასხმა სხვისი ნივთის მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით, ჩადენილი სიცოცხლისათვის ან ჯანმრთელობისათვის საშიში ძალადობით, ან ასეთი ძალადობის გამოყენების მუქარით. ყაჩაღობა ისწვება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთიდან შვიდ წლამდე. პოლიციელი აუცილებლად უნდა შეეხოს გამოძალვასაც, ანუ სხვისი ნივთის ან ქონებით სარგებლობის მოთხოვნას, დაზარალებულის ან მისი ახლო ნათესავის მიმართ მუქარის გამოყენებით. პოლიციელმა მოსწავლეებს არასრულწლოვანთა დანაშაულების თითოეულ ტიპთან დაკავშირებით შესაბამისი სადამსჯელო სანქციები უნდა გააცნოს.

პოლიციელი აუცილებლად უნდა შეეხოს იარაღის ან ასაფეთქებელი მოწყობილობის მართლსაწინააღმდეგო შექმნა-შენახვის, ასევე ცივი იარაღის ტარების საკითხებს. ხაზი უნდა გაუსვას, რომ არ არსებობს ცივი იარაღის მართლზომიერი ტარება, ნებისმიერ შემთხვევაში ასეთი ფაქტი ითვლება სამართალდარღვევად და პირის პასუხისმგებლობას იწვევს. პოლიციელი ასევე უნდა შეეხოს არასრულწლოვანებში გავრცელებულ, საზოგადოებრივი უსაფრთხოებისა და წესრიგის წინააღმდეგ მიმართულ ისეთ დანაშაულს, როგორცაა სხეულის განზრახ მსუბუქი ამ მძიმე დაზიანება.

სასურველია, აქცენტი გაკეთდეს **კიბერდანაშაულზეც**. მასში იგულისხმება სხვის კომპიუტერულ სისტემაში (პერსონალური კომპიუტერი, აგრეთვე, მობილური ტელეფონი) უნებართვო შეღწევა და უკანონო გამოყენება; მონაცემის უნებართვო დაზიანება, წაშლა ან შეცვლა; საჭირო პაროლის ან კოდის უნებართვო დამზადება, გავრცელება, სხვათა პირადი ინფორმაციის ან მიმოწერის უკანონოდ გავრცელება. მოზარდებმა უნდა გაიგონ, რომ ასეთი სახის ქმედებები არ არის უბრალო გართობა და მან შეიძლება მნიშვნელოვანი ზიანი მიაყენოს ადამიანთა სახელსა და ღირსებას, მათ ქონებრივ ინტერესებს, ამიტომ კანონით დასჯადია. მოსწავლეებს პოლიციელი სთხოვს, რომ ამ საკითხთან დაკავშირებით მოაგროვონ ინფორმაცია, ვინაიდან კიდევ ერთხელ შეეხებიან კიბერდანაშაულს, როგორც ორგანიზებულ და ტერორიზმთან დაკავშირებულ დანაშაულს.

კიდევ ერთი აქცენტი უნდა გაკეთდეს აუცილებელ მოგერიებაზე.

აქტივობა 4.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სთხოვს, ჯგუფებში დამოუკიდებლად გაეცნონ წყაროებს და ერთმანეთს შეფასებები გაუზიარონ; გაუგებარ საკითხებთან დაკავშირებით შეკითხვები დაუსვან სამართალდამცველს, შემდეგ კი – პასუხი გასცენ სახელმძღვანელოში დასმულ შეკითხვებს.

აქტივობა 5.

მასწავლებელი ჯგუფებს სახელმძღვანელოში მოცემულ სიტუაციებს უნაწილებს, რათა განიხილონ ისინი და კითხვებზე პასუხი მოამზადონ.

აქტივობა 6.

თითოეული ჯგუფი კლასს განხილული სიტუაციის არსს და ჯგუფის შეფასებებს აცნობს.

აქტივობა 7.

სამართალდამცველი სიტუაციებთან და ჯგუფების მიერ გამოთქმულ მოსაზრებებთან დაკავშირებით სამართლებრივი კუთხით კომენტარებს აკეთებს.

აქტივობა 8. დისკუსია

როგორ უნდა მოიქცეს დანაშაულის თვითმხილველი ადამიანი?

აქტივობა 9.

თემის შეჯამება, მოსწავლეების აქტიურობის შეფასება და დავალებების მიცემა.

აქტივობა 10: რეფლექსია

გაკვეთილი 2.3. ადმინისტრაციული და საპროცესო კანონმდებლობა

მიზნები:

1. მოსწავლეები გაიგებენ, რას ნიშნავს ადმინისტრაციული სამართალდარღვევა;
2. გაეცნობიან ინფორმაციას, პასუხისმგებლობის რა სახეები (სახდელები) გამოიყენება ადმინისტრაციული სამართალდარღვევების დროს;
3. გაიგებენ, როდის აგებენ პასუხს მშობლები;
4. მიიღებენ ინფორმაციას, როგორ ხდება სისხლის სამართლის წესით არასრულწლოვნის საქმისწარმოება;
5. იმსჯელებენ, თუ რა და როგორ ხდება არასრულწლოვნის დაკავების შემდგომ; რა უფლებები გააჩნია არასრულწლოვანს?

რესურსები:

ფურცლები, კალმები, სხვადასხვა ფერის მარკერები.

საჭირო დრო:

თემის სრულად გასაშლელად საჭირო მინიმალური დროა ერთი გაკვეთილი.

მსვლელობა:

აქტივობა 1.

მასწავლებელი ახდენს კლასის პროვოცირებას შეკითხვით:

„გსმენიათ თუ არა, რა ხდება დანაშაულის ჩადენის შემდგომ?“

როგორ მოქმედებს დამნაშავე?

როგორ მოქმედებენ სამართალდამცველები?

რა ხდება არასრულწლოვანი ბრალდებულის დაკავების შემდგომ?

აქტივობა 2.

პოლიციელი მიღებულ ინფორმაციას სამართლებრივად აფასებს და

თემის ახსნაზე გადადის.

აქტივობა 3.

პოლიციელი მინილექციით იწყებს თემის ახსნას, მოსწავლეები გაიგებენ, რას ნიშნავს ადმინისტრაციული სამართალდარღვევა; გაეცნობიან ინფორმაციას, პასუხისმგებლობის რა სახეები (სახედლები) გამოიყენება ადმინისტრაციული სამართალდარღვევების დროს; გაიგებენ, როდის აგებენ პასუხს მშობლები; მიიღებენ ინფორმაციას, როგორ განიხილავს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არასრულწლოვნის საქმისწარმოებას; იმსჯელებენ, თუ რა ხდება დანაშაულის ჩადენის შემდგომ, როგორ ხდება არსრულწლოვნის დაკითხვა, რა უფლებები აქვს მას?

მნიშვნელოვანია, პოლიციელმა მოსწავლეებისთვის გასაგებად ახსნას, რომ ადმინისტრაციული სამართალდარღვევა სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი წესრიგის, საკუთრების, მოქალაქეთა უფლებების, მმართველობის დადგენილი წესის ხელმყოფი ქმედებაა. ის ხშირი მოვლენაა ყოველდღიურ ცხოვრებაში და მისთვის კანონით გათვალისწინებულია ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა. მართალია, ადმინისტრაციული სამართალდარღვევა არასრულწლოვანი პირის გაფრთხილებას ან დაჯარიმებას იწვევს, მაგრამ განმეორების შემთხვევაში კანონი მკაცრდება.

პოლიციელს შეუძლია ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის (გადაცდომის) უამრავი მაგალითი მოიყვანოს, მაგალითად: წვრილმანი ხულიგნობა, სამარშრუტო ავტობუსში უბილეთოდ მგზავრობა, ძაღლის საბმელის ან ალიკაპის გარეშე გასეირნება ქალაქის ტერიტორიაზე არსებულ ბულვარში, უსაფრთხოების ღვედის გარეშე მოძრაობა სატრანსპორტო საშუალების მართვის დროს, მეტროპოლიტენში წესების დარღვევა (ლიანდაგზე ჩასვლა და სიარული, მოძრავი მატარებლის ვაგონის კარის გაღება ან გაჩერებაზე კარის გაღება-დახურვის განზრახ შეფერხება), მანქანის ფანჯრებიდან ნაგვის ან საგნების გადაყრა, ასევე, საზოგადოებრივი ტრანსპორტის შიდა მოწყობილობის დაზიანება, გზის არასწორადგილას გადაკვეთა, ექსკურსიის ან ლაშქრობის დროს დაცულ ტერიტორიებში ხეებზე ან კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებზე წარწერებისა და ნახატების გაკეთება, კვადროციკლით ან ველოსიპედით ქალაქის ტერიტორიაზე არსებულ ბულვარში, პარკში, სკვერში ან ყვავილნარში, გაზონებში ან ბალახის საფარზე მოძრაობა და ა. შ.

აქტივობა 4.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სთხოვს, ჯგუფებში დამოუკიდებლად გაეცნონ წყაროებს და ერთმანეთს შეფასებები გაუზიარონ, გაუგებარ საკითხებთან დაკავშირებით შეკითხვები დაუსვან სამართალდამცველს და შემდეგ სახელმძღვანელოში დასმულ კითხვებს უპასუხონ.

აქტივობა 5.

მასწავლებელი ჯგუფებში სახელმძღვანელოში მოცემულ სიტუაციებს ანაწილებს და სთხოვს, განიხილონ ისინი და კითხვებზე პასუხი მოამზადონ.

აქტივობა 6.

თითოეული ჯგუფი კლასს განხილული სიტუაციის არსს და შემუშავებულ შეფასებებს აცნობს.

აქტივობა 7.

სამართალდამცველი სიტუაციებთან და ჯგუფების მიერ გამოთქმულ მოსაზრებებთან დაკავშირებით სამართლებრივი კუთხით კომენტარებს აკეთებს.

აქტივობა 8. დისკუსია

როგორ უნდა მოიქცეს დანაშაულის თვითმხილველი ადამიანი?

აქტივობა 9. თემის შეჯამება, მოსწავლეების აქტიურობის შეფასება და დავალებების მიცემა.

აქტივობა 10: რეფლექსია

თემა 3. ძალადობა

ეს ფაქიზი თემაა. კლასში შეიძლება იყოს მოსწავლე, რომელიც ამა თუ იმ ტიპის ძალადობის მსხვერპლია, ამიტომ სამართალდამცველი და მასწავლებელი წინასწარ უნდა შეთანხმდნენ, რა ფორმით გაკეთდეს აქცენტი ძალადობის ამა თუ იმ ასპექტზე, როგორი მაგალითების მოყვანა დასაშვებია, რომ მოზარდზე ემოციურად არ იმოქმედოს და კიდევ უფრო არ დაითრგუნოს. ანალოგიური სიფრთხილით უნდა მოხდეს სიტუაციების განხილვაც. კატეგორიული და ხისტი შეფასებები დაუშვებელია.

გაკვეთილი 3.1. რას ნიშნავს ძალადობა?

მიზნები:

1. მოსწავლეები გაიგებენ, რა არის ძალადობა;
2. გაეცნობიან ბავშვების მიმართ ძალადობის შესახებ კვლევის შედეგებს;
3. გაეცნობიან ძალადობის სახეებს და ფორმებს;
4. იმსჯელებენ, თუ რატომ მიმართავენ ადამიანები ძალადობას;
5. გაიგებენ ძალადობის შემთხვევაში გამოყენებული პასუხისმგებლობის სახეების (სახდელების) შესახებ.

გაკვეთილის დასრულების შემდგომ მოსწავლეები განასხვავებენ ძალადობრივ და არა-ძალადობრივ ქმედებებს:

1. ერკვევიან ძალადობის რეგულირების მექანიზმებში;
2. ფლობენ ინფორმაციას, თუ როგორ შეიძლება დაიცვან თავი ძალადობისაგან;
3. იციან, ვის უნდა მიმართონ დასახმარებლად ძალადობის შემთხვევაში.

რესურსები:

ფურცლები, კალმები, სხვადასხვა ფერის მარკერები.

საჭირო დრო:

თემის სრულად გასაშლელად საჭირო მინიმალური დრო არის ერთი გაკვეთილი.

მსვლელობა:

აქტივობა 1.

ასოციაციური რუკა „ძალადობა“

აქტივობა 2.

პოლიციელი ახდენს დაფიქსირებული ინფორმაციის სამართლებრივ შეფასებას და თემის ახსნაზე გადადის.

აქტივობა 3.

პოლიციელი თემის ახსნას მინილექციით იწყებს; მოსწავლეები გაიგებენ, რას ნიშნავს ძალადობა. პოლიციელი აქცენტს აკეთებს იმ ფაქტზე, რომ ძალადობა განმეორებითი, მრავალჯერადი ქმედებაა და კანონით ისჯება.

აქტივობა 4.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სთხოვს, ჯგუფებში დამოუკიდებლად გაეცნონ წყაროებს და ერთმანეთს შეფასებები გაუზიარონ, გაუგებარ საკითხებთან დაკავშირებით კითხვები დაუსვან სამართალდამცველს, ბოლოს კი სახელმძღვანელოში დასმულ შეკითხვებს უპასუხონ.

აქტივობა 5.

სიტუაციების განხილვა – სამართლებრივი შეფასება. 2-3 სიტუაცია გაანანილეთ ჯგუფებში ან დაავალეთ, ინდივიდუალურად წაიკითხონ და შეაფასონ.

ამ თემაზე მოცემული სიტუაციებიდან ზოგიერთი არ არის დანაშაულის (ძალადობრივი დამოკიდებულების) ამსახველი. ამის შესახებ მოსწავლეებს წინასწარ ნუ გააფრთხილებთ. საინტერსოა, როგორ შეფასებას მისცემენ დამოუკიდებლად? შემდეგ კი სამართალდამცველმა უნდა გააკეთოს სწორი კომენტარი და დასაბუთებული შეფასებები.

აქტივობა 6.

სამართალდამცველი წყაროების მოშველიებითა და მითითებებით აკეთებს პასუხებთან და სიტუაციებთან დაკავშირებულ კომენტარს სამართლებრივი კუთხით. ამით მიღწეული იქნება მიზანი – მოსწავლეებმა შეძლონ ძალადობის გარჩევა ინციდენტის ან შენიშვნისაგან.

აქტივობა 7.

კითხვებზე და დავალებებზე მუშაობა

აქტივობა 8. დისკუსია

არსებობს მოსაზრება, რომ ძალადობა ყოველთვის იყო, არის და იქნება, მისგან საზოგადოების „განკურნება“ შეუძლებელია. თქვენ რას ფიქრობთ?

აქტივობა 9.

თემის შეჯამება, მოსწავლეების აქტიურობის შეფასება და დავალებების მიცემა.

აქტივობა 10: რეფლექსია

გაკვეთილი 3.2. ძალადობა მოზარდებში

მიზნები:

1. მოსწავლეები იმსჯელებენ სკოლებში ძალადობის შესახებ;
2. გაეცნობიან თანატოლთა შორის ძალადობის - „ბულინგის“ პრობლემის გამომწვევ მიზეზებს და შედეგებს;
3. იმსჯელებენ, რატომ მიმართავენ მოზარდები თანატოლების მიმართ ძალადობას?
4. დაფიქრდებიან, როგორ შეიძლება საზოგადოებამ გადაჭრას ეს პრობლემა?
5. გაიგებენ, თურა სახის პასუხისმგებლობის გამოყენება შეიძლება ძალადობის შემთხვევაში;
6. გამოაქვთ დასკვნები, თუ რა შეიძლება გაკეთდეს სკოლის და საზოგადოების მიერ ძალადობის (ბულინგის) პრობლემის გადასაჭრელად.

რესურსები:

ფურცლები, კალმები, სხვადასხვა ფერის მარკერები.

საჭირო დრო:

თემის სრულად გასაშლელად რეკომენდებული საჭირო დრო არის ორი გაკვეთილი.

მსვლელობა:

აქტივობა 1.

ასოციაციური რუკა „ძალადობის სახეები სკოლაში“

აქტივობა 2.

პოლიციელი სამართლებრივად აფასებს დაფიქსირებულ ინფორმაციას და თემის ახსნაზე გადადის.

აქტივობა 3.

პოლიციელი თემის ახსნას მინილექციით იწყებს, მოსწავლეები გაიგებენ, რას ნიშნავს ძალადობა, რომ ის განმეორებითი, მრავალჯერადი ქმედებაა და კანონით ისჯება.

აქტივობა 4.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სთხოვს, ჯგუფებში დამოუკიდებლად გაეცნონ ნყაროებს და ერთმანეთს შეფასებები გაუზიარონ, ხოლო გაუგებარ საკითხებთან დაკავშირებით შეკითხვები დაუსვან სამართალდამცველს.

აქტივობა 5.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სთხოვს, პასუხი გასცენ სახელმძღვანელოში დასმულ შეკითხვებს. ისინი ინდივიდუალურად ან ჯგუფებში იწყებენ კითხვებსა და დავალებებზე მუშაობას.

აქტივობა 6. სიტუაციების განხილვა-შეფასება.

აქტივობა 7.

სამართალდამცველი პასუხებთან და სიტუაციებთან დაკავშირებით სამართლებრივი კუთხით აკეთებს კომენტარებს.

აქტივობა 8. დისკუსია

შეიძლება ადამიანმა სკოლა ისე დაამთავროს, რომ არ აღმოჩნდეს არც მოძალადის და არც მსხვერპლის როლში?

აქტივობა 9.

თემის შეჯამება, ჯგუფების პრეზენტაციები თემაზე „მოზარდებში ძალადობის პრობლემის გადაჭრა“ (სახელმძღვანელოში წარმოდგენილი სქემის მიხედვით).

მოსწავლეების აქტიურობის შეფასება და დავალებების მიცემა.

აქტივობა 10: რეფლექსია

გაკვეთილი 3.3. ძალადობა ოჯახში

მიზნები:

1. მოსწავლეები იმსჯელებენ ოჯახში ძალადობის შესახებ;
2. შეაფასებენ ძალადობას, როგორც ალზრდის მეთოდს;
3. გაეცნობიან ოჯახში ძალადობის საკანონმდებლო რეგულირების საკითხებს და სახელმწიფოს მხრიდან პრევენციული მექანიზმების გამოყენების პრაქტიკას;
4. იმსჯელებენ, თუ რა შედეგები მოაქვს მოზარდებისათვის ოჯახში ძალადობას;
5. დაფიქრდებიან ოჯახში ძალადობის აღკვეთის და გადაჭრის სამართლებრივ გზებზე;
6. გაკვეთილის ბოლოს მოსწავლეებმა იციან, თუ ვის უნდა მიმართოს დასახმარებლად მოზარდმა, რომელიც ოჯახური ძალადობის მსხვერპლია.

რესურსები:

ფურცლები, კალმები, სხვადასხვა ფერის მარკერები.

საჭირო დრო:

თემის სრულად გასაშლელად საჭირო მინიმალური დროა ერთი გაკვეთილი.

მსვლელობა:

აქტივობა 1.

ასოციაციური რუკა „ოჯახური კონფლიქტი“.

აქტივობა 2.

პოლიციელი სამართლებრივად აფასებს დაფიქსირებულ ინფორმაციას და თემის ახსნაზე გადადის.

აქტივობა 3.

პოლიციელი თემის ახსნას მინილექციით იწყებს. მოსწავლეები ინფორმაციას იღებენ ოჯახში ძალადობის დამცავი და შემაკავებელი ორდერის შესახებ.

მოზარდმა უნდა იცოდეს, რომ ოჯახური ძალადობა არ არის ჩვეულებრივი ქცევა ან ალზრდის მეთოდი. არამედ, ეს არის მძიმე სამართალდარღვევა, ამიტომ არ უნდა შეეგუოს მას. მით უმეტეს, რომ სახელმწიფოს აქვს მისი დაცვის მოვალეობა და შესაძლებლობები.

ოჯახური ძალადობის დროს ბავშვს უფლება აქვს, მიმართოს პოლიციას და სასამართლოს თავისი უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დასაცავად. არასრულწლოვნის შემთხვევაში კისასამართლოს შეიძლება მიმართოს მისი ოჯახის წევრმა, ან მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანომ. ეს ორგანოები საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს სისტემაში შედის.

ოჯახური ძალადობის საქმეები ადმინისტრაციული სამართალწარმოების წესით მიმდინარეობს. არასრულწლოვნის ინტერესებიდან გამომდინარე, მოსამართლეს უფლება აქვს, ასეთი საქმეები დახურულ სასამართლო სხდომაზე განიხილოს. ეს საკითხი კონფიდენციალურია, ამიტომ მოზარდს გახმაურების არ უნდა ეშინოდეს. სასამართლო აუცილებლად იმსჯელებს, როგორ უნდა გაგრძელდეს მშობლისა და შვილის ურთიერთობები. ხოლო თუ აღმოჩენილი იქნება ფიზიკური ძალადობის ნიშნები – ცემის კვალი სხეულზე, სისხლის კვალი ტანსაცმელზე და ა.შ., აუცილებლად დადგება საკითხი მოძალადე მშობლისაგან არასრულწლოვნის დაუყოვნებლივ განცალკევების თაობაზე.

საქართველოს კანონმდებლობით ოჯახური ძალადობის მსხვერპლის დროებითი დაცვის

მიზნით გამოიყენება დამცავი და შემაკავებელი ორდერები. შემაკავებელი ორდერის მოქმედების ვადა არ აღემატება 1 თვეს, დამცავი ორდერის – 6 თვეს. დამცავ და შემაკავებელ ორდერებში გათვალისწინებულია: არასრულწლოვნის დაცვისა და მოძალადისაგან განცალკევების, მასთან შეხვედრის, ასევე იმ სასწავლებელთან და იმ ადგილებთან მიახლოების საკითხები, სადაც შეიძლება არასრულწლოვანი იმყოფებოდეს.

ამავე ორდერებით მოძალადე მშობელი შეიძლება მოთავსდეს დროებით სარეაბილიტაციო ცენტრში; ამასთან, ორდერი აფრთხილებს მოძალადეს იმ პასუხისმგებლობის შესახებ, თუ ის ორდერით გათვალისწინებულ ვალდებულებებს არ შეასრულებს.

აქტივობა 4.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სთხოვს, ჯგუფებში დამოუკიდებლად გაეცნონ წყაროებს და შეფასებები ერთმანეთს გაუზიარონ, ხოლო გაუგებარ საკითხებთან დაკავშირებით შეკითხვები დაუსვან სამართალდამცველს.

აქტივობა 5.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სთხოვს, სახელმძღვანელოში დასმულ შეკითხვებს უპასუხონ. ისინი ინდივიდუალურად ან ჯგუფებში იწყებენ კითხვებსა და დავალებებზე მუშაობას. სამართალდამცავი სამართლებრივი კუთხით კომენტარებს აკეთებს პასუხებთან დაკავშირებით.

აქტივობა 6.

სიტუაციების განხილვა-ანალიზი და სამართლებრივი შეფასება.

აქტივობა 8. დისკუსია

დავუშვათ, მასწავლებლებსა და სკოლის ადმინისტრაციის წარმომადგენლებს უტყუარი მტკიცებულება გააჩნიათ, რომ ერთ-ერთი მოსწავლე ძალადობის მსხვერპლია. როგორ ფიქრობთ, უნდა მოახდინონ თუ არა მათ სათანადო რეაგირება? თუ ეთანხმებით, ახსენით, რა ფორმით უნდა მოხდეს რეაგირება? თუ არ ეთანხმებით, მოიყვანეთ არგუმენტები ასეთი ჩარევის რისკებთან დაკავშირებით.

აქტივობა 9. თემის შეჯამება, მოსწავლეების აქტიურობის შეფასება და დავალებების მიცემა.

აქტივობა 10: რეფლექსია

თემა 4. მავნე ჩვევები

გაკვეთილი 4. 1. მავნე ჩვევები და მათი შედეგები

მიზნები:

1. მოსწავლეები გაიგებენ, რა არის მავნე ჩვევები, რა საფრთხის მატარებელია ის ცალკეული პიროვნებისა და მთლიანად საზოგადოებისათვის;
2. გაეცნობიან მავნე ჩვევების სახეებს;
3. გაეცნობიან მავნე ჩვევებისაგან ადამიანის დასაცავად შემუშავებულ საკანონმდებლო რეგულირების საკითხებს და სახელმწიფოების მხრიდან პრევენციული მექანიზმების გამოყენების პრაქტიკას. გააცნობიერებენ სამართალდამცავების როლს და მნიშვნელობას პრევენციულ პროგრამებში;
4. იმსჯელებენ, როგორ შეიძლება დაიცვან თავი მავნე ჩვევებისაგან ბავშვებმა და მოზარდებმა;
5. იმსჯელებენ, თუ რისი გაკეთება შეუძლია საზოგადოებას, რომ ამ პრობლემას თავი დააღწიოს.

რესურსები:

ფურცლები, კალმები, სხვადასხვა ფერის მარკერები, დიდი ფორმატის ქაღალდები.

საჭირო დრო:

თემის სრულად გასაშლელად საჭირო მინიმალური დრო – ერთი გაკვეთილი.

მსვლელობა:

აქტივობა 1.

მასწავლებელი მთელი კლასის დახმარებით, გონებრივი იერიშის მეთოდით დაფაზე ქმნის ასოციაციურ რუკას „ადამიანის რომელი ქმედებებია საზოგადოებისათვის მიუღებელი?“

აქტივობა 2.

T დიაგრამა – მასწავლებელი განმარტავს, რა არის მავნე ჩვევა და ასოციაციურ რუკაზე გამოტანილი ინფორმაციიდან ამოკრებს მავნე ჩვევებს, მოსწავლეების დახმარებით აჯგუფებს მათ T დიაგრამის ორ გრაფაში: მავნე ჩვევა, რომელიც საზიანოა მხოლოდ ინდივიდისთვის და საზიანოა საზოგადოებისთვისაც. სავარჯიშოს დასასრულს სვამს კითხვას: შეიძლება თუ არა მავნე ჩვევების დაძლევა?

აქტივობა 3.

პოლიციელი დაფიქსირებულ ინფორმაციას სამართლებრივად აფასებს და თემის ახსნაზე გადადის:

- ა) აქცენტი უნდა გაკეთდეს ნარკომანიაზე და ნარკოდანაშაულზე. პოლიციელი უხსნის მოსწავლეებს, რომ ნარკოტიკებზე ფიზიკური დამოკიდებულება არის მდგომარეობა, როდესაც ნარკომანი ნარკოტიკების ტყვეობაში ექცევა და მათ გარეშე ფიზიკურადაც იტანჯება და გონებრივადაც. მანია ნარკოტიკების მოხმარების ბოლო სტადიაა, როდესაც ადამიანის ორგანიზმი უკვე იმდენად არის დამოკიდებული ნარკოტიკებზე, რომ „კაიფის“ მდგომარეობას მხოლოდ დიდი დოზის მიღებისას აღწევს. ასეთი დოზა ისე აზიანებს მის ჯანმრთელობას, რომ ორგანიზმი, ფაქტობრივად, ნელ სიკვდილს განიცდის. ნარკომანიას ადამიანი სოციალურ და მორალურ დეგრადაციამდე მიჰყავს. თითოეული ნარკომანი კიდევ რამდენიმეს ითრევს ამ საქმეში. მიუხედავად სამართალდამცავების მცდელობისა,

აღკვეთონ ნარკობიზნესი და ნარკომანია, საზოგადოების აქტიური მონაწილეობის გარეშე ეს ბრძოლა წარმატებით ვერ დამთავრდება.

ნარკომანიასთან დაკავშირებული განსაკუთრებული საფრთხე იმაში მდგომარეობს, რომ მის სამიზნეს ახალგაზრდები წარმოადგენენ. ნარკომანთა 70% 17-დან 30 წლამდე ახალგაზრდაა. აღრიცხვაზე აყვანილი ნარკომანების თითქმის ნახევარი სტუდენტები არიან. ახალგაზრდები არიან ნარკოტიკებით მოვაჭრეებიც. კანონი განსაკუთრებით მკაცრია ნარკოტიკებით მოვაჭრეთა მიმართ, ხოლო არასრულწლოვანთა შორის ნარკოტიკების გავრცელებისათვის ჯარიმა კიდევ უფრო მაღალია, ვიდრე სხვა დროს;

- ბ) მოსწავლეებმა უნდა გაიაზრონ, რატომ კრძალავს კანონი არასრულწლოვნის შესვლას კაზინოსა და სხვა სათამაშო ადგილებში;
- გ) პოლიციელი და მასწავლებელი მავნე ჩვევების შედეგებზე უნდა მიმართავდნენ აქცენტს;
- დ) კლასი ჩართული უნდა იყოს მავნე ჩვევებთან ბრძოლისა და მათი დაძლევის ღონისძიებების შეფასებაში.

აქტივობა 4.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სთხოვს, ჯგუფებში დამოუკიდებლად გაეცნონ წყაროებს და შეფასებები ერთმანეთს გაუზიარონ, ხოლო გაუგებარ საკითხებთან დაკავშირებით შეკითხვები სამართალდამცველს დაუსვან.

აქტივობა 5.

მასწავლებელი ჯგუფებს სახელმძღვანელოში მოცემულ სიტუაციებს (ქეისებს) უნაწილებს განხილვა-ანალიზისა და სამართლებრივი შეფასებისათვის.

შემდეგ თითოეული ჯგუფის ლიდერი კლასს სიტუაციის არსს და ჯგუფის მიერ გაკეთებულ შეფასებებს და რეკომენდაციებს აცნობს.

ჯგუფის პრეზენტაციის შემდეგ თითოეული ქეისის განხილვაში მთელი კლასი მონაწილეობს. დასასრულს კი სამართალდამცველი სამართლებრივი კუთხით რეზიუმეს აკეთებს.

აქტივობა 6.

მასწავლებელი სამართალდამცველის მითითების შესაბამისად შეკითხვებს უსვამს მოსწავლეებს. ისინი ინდივიდუალურად ან ჯგუფებში იწყებენ კითხვებსა და დავალებებზე მუშაობას. პასუხებთან დაკავშირებით კომენტარებს სამართლებრივი კუთხით სამართალდამცველი აკეთებს.

აქტივობა 7. დისკუსია

რომელი ფაქტორი ასრულებს წამყვან როლს მავნე ჩვევის ჩამოყალიბებაში?

აქტივობა 8.

თემის შეჯამება, მოსწავლეების აქტიურობის შეფასება და დავალებების მიცემა.

აქტივობა 9: რეფლექსია

თემა 5. ორგანიზებული დანაშაული

გაკვეთილი 5. 1. ორგანიზებული დანაშაული და მისი შედეგები

მიზნები:

1. მოსწავლეები გაეცნობიან ორგანიზებული დანაშაულის ტიპებს;
2. მოსწავლეები გაიაზრებენ ორგანიზებული დანაშაულის საშიშროებას ადამიანისა და საზოგადოების უსაფრთხოებისა და კეთილდღეობისათვის;
3. მოსწავლეები გაიგებენ პოლიციის საქმიანობის შესახებ ორგანიზებული დანაშაულის წინააღმდეგ;
4. იმსჯელებენ კორუფციასა და მის შედეგებზე, თუ რისი გაკეთება შეუძლია საზოგადოებას კორუფციისაგან თავის დასაღწევად;
5. გააცნობიერებენ თითოეული მოქალაქისა და მთელი საზოგადოების აქტიურობის მნიშვნელობას ორგანიზებული დანაშაულის პრობლემის გადასაჭრელად.

რესურსები:

ფურცლები, კალმები, სხვადასხვა ფერის მარკერები.

საჭირო დრო: თემის სრულად გასაშლელად საჭირო მინიმალური დროა ერთი გაკვეთილი.

მსვლელობა:

აქტივობა 1.

მასწავლებელი მოსწავლეების დახმარებით დაფაზე ქმნის ვენის დიაგრამას „ორგანიზებული დანაშაული“/„ჯგუფური დანაშაული“.

აქტივობა 2.

პოლიციელი დაფიქსირებულ ინფორმაციას სამართლებრივად აფასებს და თემის ახსნაზე გადადის.

აქტივობა 3.

პოლიციელი თემის ახსნას მინილექციით იწყებს, მოსწავლეები ინფორმაციას იღებენ ორგანიზებული დანაშაულის სახეებისა და საფრთხის შესახებ; სამართალდამცველი მოსწავლეებს განუმარტავს ორგანიზებული დანაშაულის არსებით ნიშნებს, უხსნის ინდივიდუალური, ჯგუფური და ორგანიზებული დანაშაულის განსხვავებებსა და მსგავსებებს; მოკლედ ახასიათებს ორგანიზებული დანაშაულის ძირითად ტიპებს და მათთან ბრძოლის მეთოდებს. ამასთან, იგი ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ ორგანიზებული დანაშაულები სულ უფრო მეტად ცდილობენ თავიანთ საქმიანობაში არასრულწლოვანთა ჩართვას, რომ დანაშაულის ასეთი ფორმა გლობალურ პრობლემად არის ქცეული; მოჰყავს ორგანიზებული დანაშაულის კონკრეტული მაგალითები საკუთარი ან თანამშრომლების გამოცდილებიდან – აქცენტს ნარკობიზნესზე, კორუფციაზე, კიბერდანაშაულებზე, იარაღით ვაჭრობაზე აკეთებს.

აქტივობა 4.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სთხოვს, ჯგუფებში დამოუკიდებლად გაეცნონ წყაროებს და ერთმანეთს შეფასებები გაუზიარონ, გაუგებარ საკითხებთან დაკავშირებით კი შეკითხვები სამართალდამცველს დაუსვან.

აქტივობა 5.

მასწავლებელი სთხოვს მოსწავლეებს, ინდივიდუალურად წაიკითხონ სახელმძღვანელოში მოცემული პირველი სიტუაცია და შემდეგ ყველანი ერთად განიხილავენ და აანალიზებენ მას, ასევე ინდივიდუალურად კითხულობენ მეორე სიტუაციას. ქეისის განხილვაში მთელი კლასი მონაწილეობს. დასასრულს კი სამართალდამცველი რეზიუმეს აკეთებს სამართლებრივი კუთხით.

აქტივობა 6.

მასწავლებელი მოსწავლეებს უსვამს შეკითხვებს სახელმძღვანელოდან. მასწავლებლის მითითების შესაბამისად, ისინი ინდივიდუალურად ან ჯგუფებში კითხვებსა და დავალებებზე მუშაობენ. პასუხებთან დაკავშირებით კომენტარებს სამართლებრივი კუთხით სამართალდამცველი აკეთებს.

აქტივობა 7. დისკუსია

1. თქვენი აზრით, როგორ არის დამოკიდებული ორგანიზებული დანაშაულის არსებობა საზოგადოებაზე? შესაძლებელია ორგანიზებული დანაშაულის დამარცხება? მოიშველიეთ არგუმენტები.
2. ეთანხმებით თუ არა მოსაზრებას, რომ კორუფციასთან ბრძოლის შედეგი სასამართლოს დამოუკიდებლობის ხარისხით განისაზღვრება, ვინაიდან სამართალდამცავ ორგანოებში გავრცელებული მექრთამეობის/ახლობლების დახმარების, ქრთამის საფასურად ადამიანების დაუსჯელობისა და იურიდიული კონსულტაციის არათანაბარი ხელმისაწვდომობის შედეგია მიკერძოებული განაჩენი, რაც, თავის მხრივ, ისევ კორუფციის „აყვავებას“ განაპირობებს.

მითითება! შემოთავაზებული ორი სადისკუსიო თემიდან მასწავლებელს და პოლიციელს შეუძლიათ, ერთი თემა საკლასო დისკუსიისათვის აირჩიონ, მეორე საკითხზე კი მოსაზრებების დაწერა სახლში დაავალონ.

აქტივობა 8. თემის შეჯამება, მოსწავლეების აქტიურობის შეფასება და დავალებების მიცემა.

აქტივობა 9: რეფლექსია

გაკვეთილი 5.2. ტრეფიკინგი

მიზნები:

1. მოსწავლეები გაიგებენ, რა არის ტრეფიკინგი, რა საფრთხის მატარებელია ის ცალკეული პიროვნებისა და მთლიანად საზოგადოებისათვის;
2. გაეცნობიან ტრეფიკინგის ეტაპებს;
3. გაეცნობიან ტრეფიკინგისაგან დასაცავად შემუშავებულ საკანონმდებლო რეგულირების საკითხებს და სახელმწიფოების მხრიდან პრევენციული მექანიზმების გამოყენების პრაქტიკას;
4. იმსჯელებენ, როგორ უნდა დაიცვან თავი ტრეფიკინგისაგან ბავშვებმა და მოზარდებმა;
5. იმსჯელებენ, რისი გაკეთება შეუძლია საზოგადოებას ტრეფიკინგის პრობლემისგან თავის დასაღწევად.

რესურსები:

ფურცლები, კალმები, სხვადასხვა ფერის მარკერები.

საჭირო დრო:

თემის სრულად გასაშლელად საჭირო მინიმალური დრო არის ერთი გაკვეთილი.

მსვლელობა:

აქტივობა 1.

ასოციაციური რუკა „საზღვარგარეთ მუშაობა“

აქტივობა 2.

პოლიციელი დაფიქსირებულ ინფორმაციას სამართლებრივად აფასებს და თემის ახსნაზე გადადის.

აქტივობა 3.

პოლიციელი თემის ახსნას მინილექციით იწყებს, მოსწავლეები ტრეფიკინგის საფრთხისა და ტრეფიკერების შესახებ იღებენ ინფორმაციას. იგი მოსწავლეებს უხსნის, რომ მოზარდებისა და ბავშვების ტრეფიკინგი რეალური (და არა გაზვიადებული) პრობლემაა. სისხლის სამართლის კოდექსით არასრულწლოვნებით ვაჭრობა (ტრეფიკინგი) ცალკეა გათვალისწინებული, როგორც მძიმე დანაშაული.

ეს დანაშაული გულისხმობს არასრულწლოვნის ყიდვა-გაყიდვას, მის გადაყვანას, გადაძალას, დაქირავებას, ტრანსპორტირებას, შეფარებას ან მიღებას მისი შემდგომი ექსპლუატაციის მიზნით. ტრეფიკერის ასეთი ქმედება ისჯება თავისუფლების აღკვეთით, ვადით რვიდან თორმეტ წლამდე. პოლიციელი უხსნის მოსწავლეებს, თუ როგორ არის გამოხატული მოზარდების ექსპლუატაცია – ეს ნიშნავს ადამიანის გამოყენებას იძულებითი შრომის, დანაშაულში ან მონობის მსგავს მდგომარეობაში ჩაყენების მიზნით. ადამიანის ჩაყენება მონობის პირობებში გულისხმობს მისთვის დოკუმენტების ჩამორთმევას, თავისუფალი გადაადგილების უფლების შეზღუდვას, ოჯახთან კავშირის, მიმონერისა და სატელეფონო კონტაქტების აკრძალვას, იძულებას, რომ იმუშაოს ყოველგვარი ანაზღაურების გარეშე ან არაადეკვატური ანაზღაურებით და დამამცირებელ პირობებში იცხოვროს.

ამ თემის განხილვის შედეგი მოსწავლეებში ტრეფიკინგის საფრთხის შესახებ ინფორმაციის გაცნობა უნდა იყოს. ტრეფიკინგის პრევენციისთვის მნიშვნელოვანი ფაქტორია მოსახლეობის ინფორმირებულობის ამაღლება, რათა მათ საფრთხეების იდენტიფიცირება მოახდინონ და სამართალდამცავ ორგანოებთან ითანამშრომლონ. პრევენციული ღონისძიებების წარმატებისათვის ასევე აუცილებელია ყველა იმ პირის მკაცრად დასჯა, ვისაც ოდნავი წვლილი მაინც აქვს შეტანილი ტრეფიკინგში.

ეს პრობლემა იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ საქართველოს ხელისუფლებამ ჩვენს ქვეყანაში ადამიანთა ტრეფიკინგის თემებზე მომუშავე საერთაშორისო და არასამთავრობო ორგანიზაციებთან თანამშრომლობით შეიმუშავა 2009-2010 წლების ადამიანთა ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) წინააღმდეგ ბრძოლის სამოქმედო გეგმის პროექტი, რომლის ერთ-ერთი საკითხია „ტრეფიკინგის მსხვერპლი ბავშვების უფლებების დაცვა“.

საერთაშორისო ტრეფიკინგზე საუბართან ერთად პოლიციელი ქვეყნის შიდა ტრეფიკინგსაც უნდა შეეხოს. მოზარდების შიდა ტრეფიკინგისთვის დამახასიათებელი ექსპლუატაციის ფორმებიდან აღსანიშნავია არასრულწლოვანთა იძულებითი ჩაბმა პროსტიტუციასა და მათხოვრობაში. საქართველოში, განსაკუთრებით დედაქალაქში, ძალიან მომრავლდნენ მათხოვარი ბავშვები, რომლებიც, მათივე განცხადებით, მოგროვებულ თანხას ვიღაცას აბარებენ, სავარაუდოდ, ამ საქმიანობის ორგანიზატორს, ანუ ზედამხედველს. ტრეფიკერებად ზოგჯერ ამ ბავშვების მშობლები გვევლინებიან.

ის ძირითადი მიზეზები, რაც იწვევს ჩვენი თანამემამულეების გაბმას ტრეფიკინგის მახეში, უკავშირდება განათლების დაბალ დონეს და ინფორმაციის დეფიციტს. პრევენციისათვის აუცილებელია, რომ აღმოიფხვრას ეს მიზეზები და საზოგადოება იყოს ინფორმირებული.

ტრეფიკინგი ტრანსნაციონალური ორგანიზებული დანაშაულია. სხვადასხვა ქვეყნის სამართალდამცავები მის აღმოსაფხვრელად გაერთიანებული ძალებით იბრძვიან, მაგრამ მსხვერპლის თანამშრომლობის გარეშე ეს შეუძლებელია.

აქტივობა 4.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სთხოვს, ჯგუფებში დამოუკიდებლად გაეცნონ წყაროებს და ერთმანეთს შეფასებები გაუზიარონ, გაუგებარ საკითხებთან დაკავშირებით კი შეკითხვები სამართალდამცველს დაუსვან.

აქტივობა 5.

მასწავლებელი ჯგუფებს სახელმძღვანელოში მოცემულ სიტუაციებს (ქეისებს) უნაწილებს განხილვა-ანალიზისა და სამართლებრივი შეფასებისათვის.

შემდეგ თითოეული ჯგუფის ლიდერი კლასს სიტუაციის არსს და ჯგუფის მიერ გაკეთებულ შეფასებებს და რეკომენდაციებს აცნობს.

ჯგუფის პრეზენტაციის შემდეგ თითოეული ქეისის განხილვაში მთელი კლასი მონაწილეობს. დასასრულს კი სამართალდამცველი სამართლებრივი კუთხით აკეთებს რეზიუმეს.

აქტივობა 6.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სახელმძღვანელოდან უსვამს შეკითხვებს. მასწავლებლის მითითების შესაბამისად, ისინი ინდივიდუალურად ან ჯგუფებში იწყებენ კითხვებსა და დავალებებზე მუშაობას. პასუხებთან დაკავშირებით კი კომენტარებს სამართლებრივი კუთხით სამართალდამცველი აკეთებს.

აქტივობა 7. დისკუსია

როგორ უნდა მოიქცეს ადამიანი, რომელიც ტრეფიკინგის მსხვერპლი აღმოჩნდა?

აქტივობა 8.

თემის შეჯამება, მოსწავლეების აქტიურობის შეფასება და დავალებების მიცემა.

აქტივობა 9: რეფლექსია

თემა 6. ადამიანის უფლებათა დაცვის საშუალებები

გაკვეთილი 6. 1. სახალხო დამცველი და პერსონალურ მონაცემთა დაცვის ინსპექტორი

მიზნები:

1. მოსწავლეები გაეცნობიან სახალხო დამცველისა და პერსონალურ მონაცემთა ინსპექტორის უფლებამოსილებებსა და საქმიანობის წესს;
2. გააანალიზებენ მათ მნიშვნელობას სამართლებრივ სახელმწიფოში.

საჭირო რესურსები:

ფურცლები, კალმები, სხვადასხვა ფერის მარკერები, სასამართლოს ატრიბუტიკის შესაბამისი თვალსაჩინო სქემა ან პლაკატი.

საჭირო დრო:

ერთი გაკვეთილი;

მსვლელობა:

აქტივობა 1.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სახალხო დამცველის ინსტიტუტის არსს და მის უფლებამოსილებებს უხსნის. თვალსაჩინოებისთვის გამოყოფს მის 3 ძირითად საქმიანობას:

1. ზოგადად, ადამიანის უფლებების დაცვაზე ზედამხედველობა;
2. სახალხო დამცველის როლი დისკრიმინაციის წინააღმდეგ ბრძოლის კუთხით;
3. სახალხო დამცველთან არსებული სპეციალური პრევენციული ჯგუფი.

მასწავლებელი პერსონალურ მონაცემთა ინსპექტორის საქმიანობისა და უფლებამოსილებების შესახებ ინფორმაციას აწვდის მოსწავლეებს.

აქტივობა 2.

პოლიციელი მოწოდებულ ინფორმაციას სამართლებრივად აფასებს და ხსნის თემას.

აქტივობა 3.

პოლიციელი თემის ახსნას მინილექციით იწყებს — როგორ ხდება სახალხო დამცველის მიერ პოლიციაში ადამიანის უფლებათა დაცვაზე ზედამხედველობა? უყვება, მიუშართავს თუ არა პოლიციის სამმართველოსათვის სახალხო დამცველს რეკომენდაციით ან წინადადებით, შეუმონებია თუ არა დაკავებული პირის უფლებრივი მდგომარეობა?

პოლიციელი ასევე მოსწავლეებს უხსნის, როგორ ხდება პერსონალური მონაცემების დაცვა პოლიციაში; როგორ ხდება ფარული მიყურადების განხორციელება და რა როლი აქვს პერსონალურ მონაცემთა დაცვის ინსპექტორს ამ პროცესში. რატომ გახდა საჭირო მისი ჩართვა ამ საქმიანობაში?

რჩევა: უმჯობესია, სამართალდამცველთან ერთად სახალხო დამცველის შესახებ ინფორმაციის გადაცემისა და ახსნა-განმარტებების ფუნქცია ჰქონდეს სახალხო დამცველის რწმუნებულს შესაბამის რეგიონში. სასურველია, თუ სკოლა ითავებს სახალხო დამცველის რწმუნებულის ოფიციალურად მოწვევას ამ თემასთან დაკავშირებით. მსგავსი მიდგომა შესაძლოა, პერსონალურ მონაცემთა დაცვის ინსპექტორთან დაკავშირებითაც გამოიყენოს. მნიშვნელოვანია, რომ მოწვეულმა სტუმრებმა საკუთარი საქმიანობიდან მაგალითები მოიშველიონ.

აქტივობა 4.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სახელმძღვანელოდან უსვამს შეკითხვებს. მასწავლებლის მითითების შესაბამისად, ისინი ინდივიდუალურად ან ჯგუფებში იწყებენ კითხვებსა და დავალებებზე მუშაობას. პასუხებთან დაკავშირებით კომენტარებს სამართლებრივი კუთხით აკეთებს სამართალდამცველი ან /და მონვეული სტუმარი.

აქტივობა 5.

თემის შეჯამება, მოსწავლეების აქტიურობის შეფასება და დავალებების შესენება.

გაკვეთილი 6. 2. სასამართლოს საქმიანობა

მიზნები:

1. მოსწავლეები გაეცნობიან მართლმსაჯულების სისტემას, მისი მოქმედების წესს;
2. გააანალიზებენ სამართლებრივ სახელმწიფოში დამოუკიდებელი სასამართლო ხელისუფლების აუცილებლობას.

საჭირო რესურსები:

ფურცლები, კალმები, სხვადასხვა ფერის მარკერები, სასამართლოს ატრიბუტიკის შე-საბამისი თვალსაჩინო სქემა ან პლაკატი.

საჭირო დრო:

ერთი გაკვეთილი;

მსვლელობა:

აქტივობა 1.

მასწავლებელი მოსწავლეების დახმარებით დაფაზე ქმნის ასოციაციურ რუკას – „სასა-მართლო“.

აქტივობა 2.

პოლიციელი სამართლებრივად აფასებს დაფიქსირებულ ინფორმაციას და თემის ახსნაზე გადადის.

აქტივობა 3.

პოლიციელი იწყებს თემის ახსნას მინილექციით – როგორ მუშაობს სასამართლო? ინფორმაციას აწვდის ადვოკატის, მონმისა და ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტის, ასევე სასა-მართლოს ატრიბუტიკის შესახებ, სასამართლოსთან დაკავშირებულ იურიდიულ ტერმინებს ლექსიკონის მიხედვით უხსნის.

რჩევა: უმჯობესია, სამართალდამცველთან ერთად სასამართლოს შესახებ ინფორმაციის გადაცემისა და ახსნა-განმარტებების ფუნქცია ჰქონდეს სპიკერ-მოსამართლეს, თუ სკოლას ასეთი რესურსის გამოყოფის საშუალება აქვს (მშობელი-მოსამართლე და ა.შ) ან მოსამართლის ოფიციალურად მონვევას ითავებს ამ თემასთან დაკავშირებით.

აქტივობა 4.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სთხოვს, ჯგუფებში დამოუკიდებლად გაეცნონ წყაროებს და ერთმანეთს შეფასებები გაუზიარონ. გაუგებარ საკითხებთან დაკავშირებით შეკითხვები სამართალდამცველს დაუსვან.

აქტივობა 5. დისკუსია

რამდენად მნიშვნელოვანია, არასრულწლოვნის სასამართლო პროცესი წარიმართოს ისე, რომ მოზარდმა პროცესთან დაკავშირებული ყველა პროცედურა და საჭირო ინფორმაცია გაიგოს? თქვენი მოსაზრება დაასაბუთეთ.

მასწავლებელი დისკუსიის შედეგებს აჯამებს.

აქტივობა 6.

სამართალდამცველი და მასწავლებელი მოსწავლეებს გააცნობენ სიტუაციებს სასამართლო სხდომის გათამაშებისათვის და მათგან ერთ-ერთის შერჩევასა და შემდგომ როლების განაწილებაში დაეხმარებიან. დანარჩენ სიტუაციებს კი ზეპირად განიხილავენ.

მასწავლებელი სთხოვს მოსწავლეებს, ინდივიდუალურად წაიკითხონ სახელმძღვანელოში მოცემული სიტუაციები-შემთხვევები. იგი უხსნის მათ, რომ შემდეგ მეცადინეობაზე ერთ-ერთი შემთხვევის მიხედვით სასამართლო პროცესის სხდომა უნდა გაითამაშონ. შესაბამისად, უნდა აირჩიონ სიტუაცია, რომელშიც მათთვის უფრო მნიშვნელოვანი ამბავია მოთხრობილი და მოსწავლეებს ხმების უმრავლესობით სიტუაციის არჩევასა და როლების გადანაწილებაში ეხმარება.

მასწავლებელი, რომელიც ყველა მონაწილის ადეკვატურ და ნაყოფიერ ჩართულობაზეა პასუხისმგებელი, როლების განაწილებისას ორიენტირებული უნდა იყოს მოსწავლის შესაძლებლობებზე, ამიტომ კარგი იქნება, მოსწავლეებს თითოეული მოქმედი პირის ხასიათთან დაკავშირებით შეკითხვები დაუსვას და შესაბამისი მოკლე რეკომენდაციები მისცეს მათ.

შემდეგ სამართალდამცველი უხსნის მოსწავლეებს, რომელი როლების გასააზრებლად დასჭირდებათ შეთანხმებულად მომზადება შემდეგი გაკვეთილისათვის. ამასთან, ურჩევს, გაეცნონ მოსწავლის წიგნში მოცემულ ინფორმაციას არასრულწლოვნებთან დაკავშირებული სისხლის სამართლის შესაბამისი კანონების შესახებ; რეკომენდაციას აძლევს, რომ იქვე დასმულ კითხვებზე დასაბუთებული პასუხების გაცემა სასარგებლო იქნება, ვინაიდან დავალებას ამა თუ იმ როლის შემსრულებლისათვის უფრო ნათელს გახდის.

მასწავლებელი და სამართალდამცველი როლების განაწილებისას მოსწავლეთა საერთო რაოდენობასა და სასამართლოს სხდომის მონაწილეთა აუცილებელ კატეგორიებს ითვალისწინებენ. შესაბამისად, შესაძლებელია შემცირდეს ან გაიზარდოს ნაფიცი მსაჯულების, დაცვისა და ბრალდების ჯგუფების, მოწმეებისა და სხდომაზე დამსწრეთა რაოდენობა.

სამართალდამცველმა სავარაუდო მოსამართლეს, ნაფიცი მსაჯულების, დაცვისა და ბრალდების ჯგუფების მონაწილეებს ის მუხლები უნდა მიუთითოს, რომლებიც აღნიშნული ქმედების სამართლებრივი შეფასებისას შეიძლება გამოიყენონ.

დაცვისა და ბრალდების ჯგუფები საქმის მასალებს ამუშავებენ, ხოლო ნაფიცმა მსაჯულებმა მათ მიერ დამუშავებული მასალა უნდა მოისმინონ. საბოლოო გადანყვეტილება გამოაქვთ ნაფიც მსაჯულებს, ხოლო სასჯელს მათი გადანყვეტილების საფუძველზე მოსამართლე უფარდებს.

სამართალდამცველმა რამდენჯერმე უნდა შეახსენოს მოსწავლეებს, რომ გამომძიებელი, პროკურორი, მოსამართლე და სასამართლო მოქმედებენ არა პერსონალური, არამედ საჯარო ინტერესების გათვალისწინებით. მათი ვალდებულებაა, დაადგინონ დანაშაული და მისი ჩამდენი პირი.

მითითება: სურვილის შემთხვევაში სკოლის დისციპლინურ კომიტეტს შეუძლია, განხილვას სტუმრის სტატუსით დაესწროს. მასწავლებელი და პოლიციელი მოსწავლეებს კითხვებისა და დავალებების დროული შეთავაზებით უნდა დაეხმარონ, რომ მათ კარგად გაიაზრონ შერჩეული როლის მიზანი. სასურველია, შემაჯამებელი დისკუსია გაიმართოს მეორე გაკვეთილის ბოლოს.

აქტივობა 7.

მასწავლებელი მოსწავლეებს სახელმძღვანელოდან უსვამს შეკითხვებს. მასწავლებლის მითითების შესაბამისად, ისინი ინდივიდუალურად ან ჯგუფებში იწყებენ კითხვებსა და დავალებებზე მუშაობას. პასუხებთან დაკავშირებით კომენტარებს სამართლებრივი კუთხით სამართალდამცველი აკეთებს.

აქტივობა 8.

თემის შეჯამება, მოსწავლეების აქტიურობის შეფასება და დავალებების შეხსენება.

გაკვეთილი 6. 3. სასამართლო პროცესი (მოდელირება)

ეს გაკვეთილი სასამართლო სხდომის გათამაშებას ეთმობა მთლიანად. მოდელირება სასამართლო პროცესის წესების სრული დაცვით უნდა წარიმართოს.

გაკვეთილის დასაწყისში მასწავლებელი უნდა დარწმუნდეს, მზად არიან თუ არა მოსწავლეები წინა გაკვეთილზე განაწილებული როლების შესასრულებლად.

ამის შემდეგ სთხოვს სამართალდამცველს, რომ მოკლედ განუმარტოს მოსწავლეებს სასამართლოს სხდომის პროცედურული თანმიმდევრობა.

სხდომის იმიტაცია არ უნდა გაგრძელდეს 20-25 წუთზე მეტ ხანს, რათა დასრულების შემდეგ მისი განხილვისა და გაანალიზების საშუალება ყველას ერთად მიეცეს.

როლებით თამაშის მსვლელობისას მასწავლებელი და სამართალდამცველი არ აქტიურობენ მოდელირებულ სიტუაციაში, ისინი მხოლოდ რეგლამენტის შემხსენებლები არიან. იმავდროულად, სამართალდამცველი ინიშნავს თითოეული მონაწილის შესაბამისობა/შეუსაბამობას კანონთან, რათა შემაჯამებელი განხილვისას მოსწავლეებს ზუსტი რეკომენდაციები მისცეს.

იმიტაციის დასრულების შემდგომ მასწავლებელი საკლასო დისკუსიას წარმართავს შემდეგი კითხვებით:

- კმაყოფილი ხართ თუ არა შედეგით?
- თქვენი აზრით, სამართლიანია თუ არა სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება?
- რომელი ჯგუფის მუშაობა იყო უფრო ეფექტიანი?
- შეიცვალეთ თუ არა პოზიცია სხვა მონაწილეთა გამოსვლის შემდეგ?
- რამდენად იმოქმედა თქვენმა გამოსვლამ სხვების გადაწყვეტილებაზე?
- კმაყოფილი ხართ თუ არა თქვენი ჯგუფის მუშაობით? საკუთარი თავით?
- ისურვებდით თუ არა ოდესმე იმავე როლის შესრულებას?
- არის თუ არა სასამართლო ის ადგილი, სადაც სამართალი დგინდება?

დისკუსიის დროს მასწავლებელი იურიდიული ხასიათის განმარტებების გაკეთებასა და რეკომენდაციების გაცნობას სთხოვს სამართალდამცველს, რომელსაც იმიტაციის მონაწილეთა მოქმედებებთან დაკავშირებით შესაბამისი ჩანაწერები აქვს.

დისკუსიის შეჯამებისას მასწავლებელი სთხოვს სამართალდამცველს, განუმარტოს მოსწავლეებს, კანონის თანახმად, რა შედეგებით შეიძლებოდა დასრულებულიყო ამ შემთხვევის სასამართლო განხილვა?

მომდევნო გაკვეთილი მთლიანად ეთმობა კურსის შეჯამებას, მოსწავლეთა მოლოდინებისა და შედეგების შედარებას.

